

Jakez Riou -Lizer an hini maro

D'am mignon Youenn Drezenn

Me hel lavar deoh : Ar Vosenn zo eur gwall dra ; kas a ra eur rummad tud da netra, ker buan ha ma skub an avel skarnil ar pell diwar al leur...

Ar vezventi n'eo ket eur rumm tud, na daou, na tri, med eur ouenn a-bez a ya ganti.

(Furnez ar Bed)

I

Deuet e oa an noz.

Eun nozvez yen, eun nozvez goañv.

Al loar a bare...

Eun avel-pud a hwitelle war al lanneier touz hag a drohe evel eun aotenn.

« Skornet e vezim », a hrozmolas Beuzeg, en eur zaougromma e gorv gurudet ¹.

– « Skornet ? » eme ar Gwillou, « devet gand ar yenijenn a vefe gwirroh. Tarza a raim evel chas. Ema an Ankou o c'hoari en-dro deom ; mond a raim gantañ ma pad an traou. Eur hard-eur 'zo emañ dindan an avel-benn ; kaoud a ra din n'eus tamm kig beo stag ouzin. Ar re all, da hortoz... »

– « Ya ! ar re all. Piou ? »

Beuzeg ha Gwillou, sonerien vrudet ar hanton, a oa o tond d'ar gêr diouz eured eun intañvez koz, eet da gemer en he halonig eur gwazig, munudig, dister, koant evel eur plahig, med berr-speredet eun tamm :

– « Paour-kêz maouez ! » a lavare an dud, « c'hoant dimezi a oa enni, paneved-se... med petra a raio brema gand ar marmouz ? »

Gra evel ma kari, paotr pe verh ; kement-se ne zell ket ouzin ; me 'zo o vond da haloupad war-lerh va zonerien prest da darza gand an anoued e-kreiz al lanneier.

Kerzed a reent bepred, ar Beuzeg hag ar Gwillou. An avel a lakee anezo da behi.

¹ gurudet : dargudet.

– « M’hen tou, eme Veuzig, biskoaz em buhez soner, n’eus bet digouezet ganin gweled eun eured ken dister. Dister-tre !... Ne oa ket zoken traou da eva pa gared. N’eo ket gwir ? »

– « Eo, gwir. Eur vez !... eur vez !... Ped den a zo eet mezo d’ar gêr ? Den ebed. Badaouet gand ar c’hoant kaoud. Sell !... me a yafe eeun gand va hent ma ne deufe ket an avel da zalla ahanon ha da droha din va divesker. N’eus nerz banne ebed em penn. »

« Treud ! treud an traou »,
A lavarent o-daou.

– « Biskoaz seurt noz ! » a gendalhe ar Beuzeg. Paneved ema stard va halon em hreiz e vijen eet e sah an anoued. »

– « Ha me », a lavaras ar Gwillou, paneved em-bije pedet evid donedigez an dispah. »

– « Te, dispaher, n’emaout ket mad ? »

– « Ya ! n’eus ket danvez eun dispaher ennon ? Evid piou am hemerez ? »

– « N’eo ket aze ema an dalh. Danvez zo ennout, evid ober eul lorgnez euz ar re vrasa, heb lavared gaou. Med n’ouzon ket perag e klaskfes donedigez an dispah. »

– « Evid ober evel ar pennou-braz, laerez tud ; evid lakaad danvez Yann e-barz va godell. Dond a raio an Dispah ; fall ez a an traou e Pariz, hervez kaoz ar mêt er mintin-mañ. »

– « Peogwir e klaskez ar binvidigez, arboell da zanvez gweneg evid gweneg ; padal real dre real ez a an traou da lonka. »

– « Brao emañ ganti, ma virer ouzin glebia, eur wech dre vare, va gourlañchenn ! »

– « Eur wech dre vare ? »

– « Ya ! bemdez, feiz !... Ar re all a glasko o flijadur e leh a garint, med me garfe gweled danvez ar bed rannet e ken aliez a lodenn hag a zen. Neuze me a raje kov teo kerkoulz ha meur a hini... Ar vicherze ne vez ket desket. Med ar re baour a ya war baourraad raz. Gand ma ne vezo ket red din gwerza va hrohenn d’an dibrer evid prena eun tammig dillad bennag da lakaad en-dro din !... »

Ar Gwillou ne oa ket souezet-oll gand prezegenn e geneil. Bloaveziou ‘zo, e kaozeer euz dispah. Med ma teufe an Dispah euzuz e vefe c’hoaz, war e lerh, tud oh astenn o dorn, hag eüruz o kaoud eur hraou evid krafina o laou.

An hini a skriv kement-mañ n’eo ket brasoh e zanvez eged palv e zorn. Benniga a ra Doue evid ar pez en-deus greet evitañ. Fae a vefe gantañ beza nehet gand e zillad hag e voued, evid eur rahouenn en-deus da leunia.

War wasaad ez ee an arne.

Al loar a ziskenne :

– « Boulhast ! » a yud ar Beuzeg. « Kouezet on en eur poull ! »

– « M’her gouie. Diouz kleved da spered o sorhenna e oa êz gouzoud ne oas ket mui re blomm war da zivesker. »

– « Goap a rez c’hoaz !... Va boutou a zo leun a zour... Malloz ! malloz ! »

Ne echuas ket.

Eul lamm a rejont o-daou, unan a beb tu d’an hent.

Daoulamm eur jao a-dreñv o hein. Tostaad a reas ; evel eul luhedenn ez eas e-biou. Ha kaer o-doa-int selled gand o daoulagad digor frank, ar marheg hag e inkane a dremenias disgwel.

Harpet e peb tu d’an hent, selaou a rejont, spontet, hern ar jao o steki ouz ar vein hag o vervel er pellder. An oabl a oa dizolo. Koumoulenn ebed ne dremene war al loar.

Selled a rejont en-dro dezo, nehet meurbed. Nemed al lann o klemm, o yudal dindan beh an avel hoañv, trouz ebed ne zave diwar ar mêziou. Kristen ebed n’en em gave tro-war-dro.

Nebet e oant, ha dilavar e choment.

Eun anaon bennag a oa tremenet. Piou oar ? Ma ne oa ket o anaon dezo o-unan ? Sinadou !...

Eur gridienn a gerzas diouz o chouk, beteg penn pella o izili.

Trohet e oa ar malloz hag ar c’hoarz.

Kerzed a reent daougrommet, o fenn a-raog, n’eo ket evid troha an avel (ne gavent ket mui e oa yen), med gand ar spont, evid en em zivenn a-eneb ar Spered a grede dezo kleved o nijal a-zioh o diouskoaz, evid kas gantañ o eneou.

Daougrommet e oant, med gand pouez o malloz. Ar Beuzeg a zigoras e henou evid kaozeal, med daoulamm ar jao a dregerne bepred en e spered, hag a zonnas dezañ e deod. Hini euz an daou zen n’hellas prezeg. Ar homzou a dehe diouto.

Ar Beuzeg a zehas e dal gand palv e zorn, ar Gwillou a zante ar glebor o tiskenn diouz e ziouskoaz d’e zargreiz.

O-daou e kerzent kruketa, sammet, ha mud.

*

* *

E ostaleri ar Hroaz-Hent ne oa ket lazet ar goulou.

Al loar a oa diskennet a-dreñv ar saprennou du ; orolach an ti a verke diou eur diouz ar mintin.

Frañseza ar vestrez, hag he merh Soazig, hag an tad-koz, a vorede e-tal an tan. Skuiz e oant hag ar housked a lakee ar pikouz en o daoulagad. An tad-koz, Kaou dre e ano, a oa pignet war an oaled ha kluchet war ar pilgos dero pennglaouet² :

– « Diwezad eo », eme Frañseza, « ne deuio ket d’ar mare-mañ euz an noz. »

Soazig ne respontas ket.

An hini koz a lavaras :

² pennglaouet : ruz eun tammig c’hoaz.

– « Ne vezo ket gwelloc'h evid dond. An hini a zo maro a zo maro mad. »

Savet e oant evid mond da gousked pa dregernas pevar houarn war an hent braz :

– « Ema aze », a youhas Soazig, en eur zihaloupad da doull an nor.

– « Ne dalvezo mann ebed dezañ », a lavaras an hini koz, evid an eil gwech.

Mordiern e oa :

– « N'em-oa ket lavaret deoh e vije deuet, heb selled ouz an eur ? Panevedon, e vijem eet pell 'zo da gousked », eme Soazig.

– « Chom er gêr en-dije talvezet dond d'ar mare-mañ euz an noz », a lavaras Kaou.

*

* *

– « Azez aze, Mordiern », eme Frañseza.

Mordiern a yeas da azeza e-kichenn Soazig. Frañseza a gendalhas :

– « Aze e oan », emezi, « e toull ar prenest, o voredi evel bremañ, pa welis eur paour o tond gand lez an hent. Stleja a ree, gwella ma helle, e gorv eet da fall. E harr gleiz a oa reud. Ne blege tamm pa valee. En eur hargamma, stouet e benn, heb selled ouz ar prenest, evel eun aneval o vond da vervel, e teuas beteg an ti. En eur stleja e gorv, e teuas da skei war an nor. O selled outañ dre ar prenest e oan. Kluchet e oa war bizier loaieg ; e zaouarn, treud evel treid eun houad, e starde anezo en eur grena.

– « E zillad – ar pezh a chome anezo – a ziskoueze, dre an toullou, kig ar paour-kêz. Eur baro kramenneg. E vleo, ne oant na du na gwenn. Eur hleñved brein bennag en-doa moalet dezañ e benn, touz ha rah. »

– « Marteze gand an oad », a lavaras Mordiern.

– « Marteze a-walh. »

– « Heb mez koulskoude, en-doa tennet ar paour e dammig tok. Heugi a reen o weled e benn disto, ar gwad o tivera dioutañ, hag ar vreinaurez o toulla e gig beteg an askorn. Dorn ar paour en eur grena a dalfasas eur zin ar groaz. Ne oa nemedon e-barz an ti. Soazig a oa eet d'ar marhad. « Kerz d'ar hraou, aze en tu kleiz », a laris d'ar paour. Souezet e chomis pa glevis anezañ oh eilgeria din :

– « Bennoz Doue ! » emezañ.

– « Pouez traoñ a zo evid mond d'ar hraou. Kerzed a ree fonnuz, evel eun den pres warnañ gand aon da chom hed an hent. Chom a reas hed an hent, ar paour-kêz. En eur zigeri dor ar hraou ez eas war e benn en diabarz. E visah hanter-houlo a yeas dreist-penn. Eur hlemm mouget a zavas diouz peultrin ar paour. »

Mordiern a zellas ouz Soazig. O-daou e oa daelou dindan o malvennou :

– « Dihaloupet oan d'e zevel gand ar mevel. Ar paour a glemme. Ruz oa e benn evel eun eto tan. »

– « Sevel a rejom anezañ war e dreid evid e hourvez goustadig goude-ze. Krena a ree e gorv etre on diouvreh. En em lezel a ree da goueza dinerz. Kleved a ris etre diou huanadenn :

– « Mordiern ! Mordiern ! »

– « Peseurt Mordiern ? » a lavariz dezañ.

– « Mordiern a Goadmokun », a lavaraz ar paour, goustadig. « Peleh ema ? Ezomm am-eus da gomz gantañ. It da glask anezañ. »

– « Dioustu em-eus kaset ar mevel d'ho kerhed, peogwir e oa an tad-koz aze. »

– « Ne oan ket er gêr. Ha ma vijen bet er gêr, abred a-walh e vijen digouezet ? »

– « Nann ! Nebeud amzer goude ma oa eet ar mevel kuit, eh en em eeunnas ar paour war ar gouzer, goude beza dislonket eur hovad gwin ruz. Stenna a reas e izili ; e zaoulagad a droas en e benn. Maro e oa. »

– « Ha n'ouzoh ket petra en-doa da lavared din ? »

– « Nann. Klemm a ree a-barz mervel. Gouzañv a ree spontuz ha ne oa ket êz entent ar homzou a deue diouz e henou. »

– « N'ouzer ket piou eo ? Diouz peleh eo ? »

– « Nann ! marteze eh anavezi anezañ. »

– « Deom d'e weled. Marteze 'anavezin anezañ. »

– « Er hraou ema. Eur gwele gwenn am-eus greet dezañ gand eul liñser. Rag an anaon a zalh soñj. Klevet eh-eus komz a Haid Koadmeur euz ar Stankou, marvet d'an devez kenta ar bloaz. Eur wraha, bet digemeret fall ganti, he-doa lavaret dezi en eur bellaad diouz he zi :

– « Pa varvin, ar henta taol morzol a vo dit. » Gwir a lavare. Gaid, deiz a-raog he maro, a oa yah-pesk. »

– « E lod da bep hini evel ma'z eo dleet », a youhas an hini koz, gand e vouez raouliet.

Frañseza a oa drougliv, ha Mordiern nehet :

– « Deom d'ar hraou », emezañ.

Soazig a oa he daoulagad o para war dremm Mordiern. He ene glan, he ene gwerh, a skede heol ar peoh, heol al lealded, heol ar garantez. He soñj er re varo ne zigase tristidigez ebed war he zal, truez hepken. Ar maro, eviti, a oa eun dra zeder, rouantelez ar peoh, rouantelez an diskuiz. N'he-doa greet netra evid kaoud anken pe neh. Ne ouie ket petra oa an droug. Med henoz koulskoude, oh en em gaoud e-kichenn Mordiern, en eur weled en eun tu dezi he harantez, he buhez, hag en tu all ar maro, ar maro kriz, e kollas he daoulagad eun tammig euz o lufr.

*

* *

Ar paour a oa astennet war eul liñser wenn, ledet war gouzer seh. E ziu vreh a oa gantañ e kroaz war e vruched. E benn, eet a-dreñv, gand ar glahar, pe an dizesper, a oa eun druez da weled. Kigennou e ziujob a oa kammet en daou du d'e henou evel pa vije bet o c'hoarzin. Ne oa ket gellet serri dezañ e zaoulagad. Digor frank e oant. Med ne veze gwelet mab ebed enno ; mab e zaoulagad a oa eet a-dreñv, en e benn. E henou a oa kammet, marteze gand an diweza klemm a hlahar pe a zroug, pe gand eur malloz diweza evid ar bed.

Ar paour, ruz poaz e zremm, pa oa astennet e izili, a oa eun tamm brao a zen. Gouzañv en-doa greet ar paour-kêz, a-barz mervel, o klask divenn e grohenn ouz ar maro kriz, eur maro spontuz, en eul leh dianav, heb mignon, na beleg da deurel en e galon ar frealzidigez gand he balsam diweza :

– « N'eo ket gand droug ar horv eo e c'houzañvas ar muia ; kemend-all en-doa gouzañvet pa gouske hed an heñchou, e glebor ar foziou, dindan an aveliou, ha glao ar goañvou rust ; nann, med gand ar spont ; o santoud ar yenijenn oh en em lakaad e beg e dreid hag e zaouarn, gand ar spont da vervel evel eur hi, heb gouzoud ha lavaret e vefe eur bedenn evid e anaon, ha gand an neh kriz da zerhel war e galon eun dra guz – gwasas gouzañv ma'z eus – dre ma sante o pignad beteg e galon yenijenn an noz diweza :

– « Me hel lavar dit, ar paour-ze a oa eun dra war e galon ; eun dra da lavared dit, Mordiern. »

– « O klask gouzoud petra en-doa da lavared din emañ. Kaer em-eus klask !... Euz peleh emañ ar paour-ze ? Piou eo ? N'eo ket bet gwelet dre emañ ? »

– « N'hen anavezan e feson ebed ! »

– « Ha n'hoh-eus ket gouezet mann euz ar pezh en-doa da lavared din ? »

– « N'em-eus komprenet mann en e gomzou. »

– « N'ouzoh ket gand petra eo maro ? »

– « Feiz ! nann avad. N'on ket medisin. »

– « Med gand ar hovad oa gantañ », eme Gaou, o tond er hraou. « Ma krene, n'eo ket gand ar hleñved, m'hen tou ruz ! Sellit ouz e zremm brondou. Ar paotr zo poazet gand ar boeson ; hag en nozvez-mañ – pe en abardaez-mañ – e oa mezo-dall... Diwar re govad eo tremenet. Aze emañ e gleñved. »

– « Tavit, pa vefe gand an druez hepken », a lavaras Soazig, « ha peoh d'an anaon ! »

– « N'ez eus tamm paper ebed warnañ ? » a houlennas Mordiern.

– « Feiz ! N'em-eus ket soñjet zoken. »

– « 'Tlefe beza. »

– « Gwelom, da weled. »

Furchal a rejont... Tamm paper ebed !...

– « Daoust hag ar glaskerien bara a oar lenn ? » eme an hini koz. « Kavet e vez warno, e-giz paper, ar pezh a vez kavet en eur bisah goulo. »

– « Paper ar mêt a vez warnañ evelato ; e baper a glasker bara. »
An hini koz a das.

Dond a rejont er-mêt, ha Mordiern a glaske en e spered piou oa ar paour dianav a jome war o lerh, e-barz ar hraou.

*

* *

– « Ha c’hwi a lavar, Frañseza, e halve ahanon a-raog mervel ? »

– « Ya ! “Mordiern” a lavare, “Mordiern” ! Youennig Mordiern, ma vijes bet amañ !... »

– « Netra ken ? »

– « Netra. »

– « Youennig ?... » a zoñje Mordiern. « Gouzoud a ree va ano ? Va anaoud a ree ervad ! Ne zeu ket en va eñvor beza gwelet an den-ze dirazon. Teñval eo an traou em spered... Perag am galve ?... Piou ‘oar ?... »

Ar paour a oa maro, ha maro mad. E javedou a oa serret evel eun durkez dir. E gorv a oa eet sonn hag e deod mud... da viken.

Er-mêt, an avel a yude e beg ar gwez. Rohal a ree ar siminal gantañ evel korzennou eun ograou.

– « A ! Mordiern », a lavaras an tad-koz, « n’eh-eus ket greet taol re vad. Me grede din e oa evid beza lakeet en e baperou, war e destamant ?... »

– « Kaou », eme Vordiern, – seh, – « biskoaz n’em-eus c’hoarzet ouz eun den maro, dreist-oll keid ma oa e gorv, tomm, war ar varvskaon dirazon. »

An tad-koz ne lavaras grig. Sevel a reas e zioukoaz gand eun neuz a druez evid ar paotrig yaouank, savet c’hoant dezañ roi kelenn d’ar re goz.

Soazig a zavas war he zad ha war Vordiern he sellou glaharet. Daerou oa leun he daoulagad, ha ne hortozent nemed eur fiñv euz he malvennou digor frank, evid koueza war voulouz he bruched. Selled a ree gand truez ha souez ouz Mordiern, n’eo ket gourdrouz anezañ, med evid goulenn pardon evid he zad-koz. Morse ne oa bet koantoh. Dislivig peurlïesa, he dioujod a zeuas da veza ruz evel daou voked war he dremm. Frañseza a droas ar gaoz. Med kaer he- doa cheñch kaoz ha cheñch kaoz, Mordiern a jome dilavar. A vare da vare e koueze euz e henou eur “ya” pe eur “marteze” ha netra ken. Hag ar gaoz a goueze krenn.

– « Kollet eo da deod ganit, Mordiern ?... Na chom ket mud eta, e-kichenn eur plah yaouank. »

Eur mousc’hoarz a darzas en daou du d’e henou. Med ne lavaras ger. Dizrei a reas e benn ouz Soazig. E zaoulagad digor braz a bare, difiñv, war eur bed disgwel d’ar re all.

Mordiern a oa e zoñj en hini maro.

Ar gwez a yude bepred, hejet ha dihejet, gwaret, diwaret, o steki hag o kemmesk o leinou.

Eur boutad avel, gwasoh eged ar re all...

Ar siminal a voudiennas 1, ha war an oaled, flammou a zavas a-zindan an dero pennglaouet. Ar vein glaz a lamme war an doenn ; an nor a yude war he mudurun.

– « Mond a raio an ti gand an diaoulou », a lavaras Kaou. « Sell ! eur mên glaz a zo kouezet war an hent. »

– « N’eo ket an trouz-se am-eus klevet », a lavaras Mordiern. « Tud war an hent braz, ne lavaran ket. »

– « Sïoul, sïoul ! » eme Frañseza. « Arabad digeri an nor d’ar mare-mañ euz an noz. Ma’z int tud kristen, ema o gwreg o hortoz anezo er gêr ; ma’z int lankidi 1, ema an hent, frank dirazo. Serret mad eo ar stalafou, ha ne zil berad sklerijenn ebed euz an diabarz d’ar mêz. »

Selaou mad a rejont.

An orolach a skoas eun taol, goustadig.

Diou eur hanter a zone.

Daou zen a gaozee er-mêz.

Hag e-kreiz klemm ha yud an arne, e klevjont moueziou daou zen o kana eur han melkoniuz, kan ar hañv, kan ar glahar ha kan ar binijenn :

Kristenien mar emaoch en ho kwele kousket
Euruz ha dianken, klouar deoh e peb korn,
Soñjit ‘mañ an anaon e toull don ar vered,
O ouela gand an naon, o yudal gand ar skorn.

Soñjit ‘ma an anaon, ho tadou, ho mammou,
O houlenn diganeoh bara eun aluzenn
Torrit dezo o naon gand kalz a bedennou,
Daskornit anezo dre dan ar binijenn.

Lakit ho taoulin noaz war bri yen al leurzi ;
Yen ‘vel an dihoanag eo donder gleb o bez.
Ho pedenn a vezo a-walh ‘vid o gwalhi.
Ind glouaraio deoh ho pezh war ho tiwez.

Mond a reom, kristenien, diwar treuzou ho tor,
Da zihuni re all, kousket ‘n o gwele tomm.
Da glemmou ar paour-kêz, toull ho tor’ a zigor,
‘Vid digeri an Neñv eur bedenn zo ezomm.

Ar han a davas.

War an hent boutou-koad daou zen a zassonas ; med kerkent e oe mouget trouz o bale gand yud an avel foll.

An dud e-barz an ti a jomas dilavar. Mouez an anaon a dregerne en o spered ; klemm eur mignon pe unan kar o hortoz eur bedenn, eun aluzenn.

Mordiern a zavas ; gand poan e tistardas e vuzellou evid lavared kenavo a-barz kemer hent ar gêr.

*
* *

An arne a greske.

War wasaad e rohe ar siminal hag e tisonke ar maged.

Frañseza hag he merh Soazig a zelle an eil ouz eben, souezet gand tristedigez. Trouz a deue beteg o diskouarn, trouz eul loen kezeg o vond gand e hent.

An tad-koz, kluchet war an tan, a vorede. A vare da vare e tihune, pa zigoueze d'an tan tomma re e zouarn dezañ. Neuze an tanflamm o sklerijenna anezañ a gave war e zremm, gwisket warni liou an houarn merglet, eur mousc'hoarz a levenez a beb tu d'e henou, evel diou ganevedenn zu.

Hag an den maro a jomas e-unan ! e-unan e-barz ar hraou, gand an deñvalijenn, gand ar skorn.

A-uz dezañ an arne a harme. An avel a voudienne en eur zond en diabarz, dre an treuzou, dor ebed da stanka an hent dezañ. Ar mogeriou a grene, an treustou a draske, an doenn a hwitelle evel kant naer a-gevred, kemend a doullou a oa enni evid an avel. A-wechou e kinnige mond kuit.

Ha setu aze ar hañv a zouge ar bed dezañ... Klemmou, kan, garm ha yud ; med klemmou, kan, garm ha yud an avel an hini oa ; garmou ar grouadelez, rag ar paour a oa e-unan !... e-unan !...

Da varo ar paour ne zourennas lagad den, eo ! hini eun den koz a reas, ma ne oa ket c'hoaz dizehet gand an oad : lagad Kaou !... Gand al levenez avad, e tourenne !...

O ! pebez noz arkuz kaer !...

Ma soñjas ennañ eun ene souezet bennag, pedenn ebed ne zavas etrezeg an neñv evid ar paour-kêz truilleg, tremenet evel eur hi. Goulaouenn ebed ne oa war elum, na goulou an neñv zoken. E-leh an den, an arne a ouele, evid ar pedennou noz. Maouez ebed, dizeh he gourlañchenn, n'en em ginnigas da veilla e-pad an noz, dre ma ne oa netra da lonka...

Dineh e oa an oll. Na petra 'ta ?... Eun truilleg, eur hlasker bara, maro gand eur horvad, daoust hag-eñ eo dleet kaoud truez ouz ar seurt tud-se ?...

Ne oa ket diwisket ar horv.

War-dro teir eur hanter diouz an noz, ar paour a vije eet eur skrijadenn penn-da-benn e gein, ma vije bet beo ha dihun...

Eur razedenn³ lor a bignas war e dal ; bale a ree war an dremm varo. Selled a reas en-dro dezi. Sioulleet e oa an traou. Genou an den maro a oa digor. Ar razedenn a lakeas he fenn etre ar javedou distardet... Da gement boutad avel a hweze, e save he fenn, ha kendalh a ree gand he labour pa baoueze ar reuz.

³ razedenn : raz (ar barez).

Ha d'ar mintin pa zavas an deiz !...

Euzuz e oa ar paour da weled... evel ma vije bet o vreina d'ar haloup !... An heol a baras e toull e houzoug, dre e jod kleiz debret.

*
* *

Antronoz vintin, an avelioug a davas hag an heol a bare er hraou, war gouzoug ar paour ; an heol a bigne, a bigne en eur argas ar houmoul pell dioutañ, war-zu ar hornog.

Ar re a oa digouezet kelou ar maro beteg enno – n'ouzon ket penaoz – a oa deuet d'an douara – kalz anezo gand digarez ranellad kentoh eged evid pedi. Doue hepken, evel ma lavar ar Skrituriou Sakr, a lenn e kalon an den, hag an den a zo douget d'an droug eneb e nesa. Kredi a ran e oa eet marteze eun nebeud pedennou, euz eun nebeud kalonou, beteg an Aotrou Doue. Merhed, avad, e oant oll, gwrahed, digarez mad dezo da zond da deodata, en-dro d'an oaled, goude koan.

Deg eur a zonas er Hroaz-Hent.

Bannou an heol lintruz a bare war dal gwenn Soazig. Azezet e oa war eur skaon, tost d'ar prenest ; he sellou a bare difiñv war ar voger dirazi, daerou a lintre dindan he malvennou.

– « O ! mamm ! petra a lavaro an dud ?... N'ez eus bet pedenn ebed ; n'eo bet fichet gwele gwenn ebed dezañ. N'eo ket kempennet e gorv. Ar vez a vezo warnom. Aon am-eus... »

– « Peoh !... peoh, va merh. N'on ket pinvidig-mor, gouzoud a rez. Ar geraouez a zo war an dillad ; ha lakaad anezo da vreina e-barz toull ar vered ne dalv ket ar boan. N'ez eus ket bet amzer da gempenn ar horv ha ne oa den d'hen ober. Bremaig ma tremen aze Job an troher baro... »

Gwaz ebed ne zeuas. Med êz oa gouzoud e oa eno eun nebeudig a wrahed dre ma komzent kreñv, ar pez ne vez ket greet dirag eun den maro.

Job ne zeuas ket.

Ar medisin a zeuas hag a gemennas kas ar horv d'an toull ar henta 'r gwella, goude aotreadur an Aotrou Mêr. An Aotrou Mêr – rag ne houzañve ket e vije lavaret mêr hepken dezañ – a zeuas d'e dro. Gwisket en-doa evid dond e chupenn zul. Daoust ma ne oa ket nevez-flamm, e oa koulskoude e hini wella. Goude beza komzet gand ar medisin eur pennadig, e kemennas kas ar paour d'an toull.

– « Med !... med !... med !... », eme ar mêr, evel kollet e benn gantañ, « n'oh ket evid kas anezañ d'ar vered. N'em-eus galloud ebed da roi urz deoh. Dizoñjet em-eus lakaad va “écharpe tricolore” ! »

Ha ne vije ket bet savet ar paour a-ziwar e deil ma ne vije ket bet ar medisin aze evid lavared dezañ :

– « Aotrou mêr, evid eur zeizenn muioh pe nebeutoh, ne vez ket direizet ar paour en e vez. »

Ar medisin a vousc'hoarze...

An Aotrou Mêr ne ree nemed en em jala. Ar gwrahed, a gav din, o-doa c'hoant da vond a-du gand an Aotrou Mêr, daoust d'ar medisin beza desket braz.

Dre ma komze ar medisin hag an Aotrou Mêr, ar hloher a zeuas gand ar groaz ha daou vachikod. – Er penn all, gand an hent, e teue daou zen brell.

Ar Beuzeg hag ar Gwillou an hini oa.

– « N'eh-eus ket a zehed, Gwillou ?... »

– « Nann ! evid lared eur gaou muioh. »

– « Eur bannahig a gavfe êz a-walh an hent da vond d'an traoñ ! »

– « A gav din... med gwelet e vo. Gweled a rez, Gwillou ?... Va daoulagad a wel trompl... Gweled a rez ar pezh a welan ?... »

– « Tud zo aze. »

– « Ya ! Eun dra bennag 'zo. »

– « Eun den maro ? »

– « N'eo ket emichañs. Doue ra bardono ! »

– « Deom tre 'ta. »

An tad-kozh oa 'kostez an daol. (Frañseza a oa eet er-mêz, war-dro ar horv).

– « Ne vanke mui nemed ar zonerien », emezañ.

Darbet oe dezañ beza mouget gand eur hoarzedenn griz.

– « Tad-kozh », eme Soazig, « eun dra bennag a laki da goueza war an ti. »

Kaou a reas skouarn vouzar.

Med ehana a reas da hoarzin pa lavaras Beuzeg dezañ :

– « Dalh soñj, Kaou,

An neb a ra goap,

Ouz e r... e stag. »

Evid troi ar gaoz :

– « Petra a vo lakeet deoh ? » emezañ.

– « Lak deom eur banne dour. »

– « N'eus ket », eme Soazig, krenn ha krak.

– « Feiz ! ma n'eus ket, distaol deom beb a vanne traou all. Forz petra gand ma vezo eur banne braz. »

– « Na braz na bihan », a lavaras Soazig ; « ne vezo ket diskarget traou da lonka, keid ma vo eun den maro aze. »

– « A ! eun den maro a zo !... N'em-boa ket soñjet goulenn ouzoh perag oa bodet aze gwrahed ar barrez. Nann, n'eo ket dleet eva. »

Kila dirag eur vaouez, senti ouz eur plahig vihan ? – Biskoaz kemend-all ! Kaou, nerz ha skañvder e ugent vloaz en e zivesker, a bignas d'ar hrignol heb tenna war e alan. Buan oa pignet ; goustadig e tiskennas gand aon da derri eur voutailhad hini kreñv kuzet dindan e gazell.

– « Tostait », emezañ. « Eun deiz evel hirio a zo eur gouel evidom-ni. O tond euz eured an intañvez emañ. – Eur bannahig ne raio ket a zroug. War-lerh ar han e vez dalhmad diskan. »

Diskarga a reas. Hag eur banne – ha daou – ha tri.

Ehana a reas Kaou da ziskarga, med pa oa diframmet gand Soazig ar voutaill euz a-dre e zaouarn ; ha dre ma oa kaset kuit ar voutaill, eh ehanjont da eva, pa oe skarzet o gwerennou.

A-walh a oa ganto.

*

* *

Er-mêz ar hloher a gane gand e vouez raouliet...

Heñvel a-walh oa e vouez ouz trouz memprou ar hirri pa strakont, e skoasellou an hent.

– « Selaou ar hlemmgan, Gwillou », a lavaras ar Beuzeg. « Cheñchet eo tu d’an traou abaoe deh – kañv war-lerh levez, setu aze lezenn ar bed. »

– « Ba ! deom da lakaad ar hloher da ober peoh ; deom da roi d’ar paour-kêz eun taol biniou evid netra. »

Hag int er-mêz.

*

* *

Eet an arh a-ziwar wel, Frañseza a zistroas d’an ti.

An hini koz, e ilin kleiz war an daol, e benn war palv e zorn, a vouc’hoarze, en eur zelled dre ar prenest.

Kaou a oa bet unan euz pennou ruz ar barrez. Ne oa ket deuet da zivenn dor an iliz ouz an archerien (evel ar re all), pa fellas d’eur gouarnamant fallagr lakaad e graban war an traou santel. Meur a hini a lavare ne grede nag e Doue nag en diaoul. Leuhaji⁴ a ree evel eun amprevan. Souezuz e oa gweled e-barz ar memez ti eun droug-spered, evel Kaou, hag eur plahig flamm, gwerhez fur, koant evel eur boked, eur mousc’hoarz atao war he muzellou ruz tener – mousc’hoarz fur ar muzellou, mousc’hoarz eur galon dinamm.

– « Soazig a zo eet ive ? » a houlennas an tad-koz.

– « Ya ! » eme Frañseza.

– « Neuze n’eo ket prest da zond c’hoaz en-dro », a lavaras-eñ, nehet eun tamm.

*

* *

Ne oa ket tremenet ouspenn eun hanter eur abaoe ma oa eet ar horv war-zu ar vered.

– « Sell ! ema Mordiern o tond », eme Gaou en eur farsellad. « Re ziwezad ema. »

Mordiern a zeuas d’an ti.

– « War-lerh emaout, Mordiern. »

⁴ leuhaji : komz eul luhaj, eur yez digomprenuz.

– « Gouzoud a ran, Kaou. »

– « O vond d’an... »

– « O tond emañ. »

Frañseza a zelle outañ.

– « Ya », eme Vordiern, goude eur pennadig, « o tond euz an interamant emañ. Souezet oh ? – Kaer a zo bet ganin hasta hag hasta buan, n’em-eus ket gellet dond abred a-walh. O tiskenn gand ar hoad edon, e-tal Pont-Ruz, pa glevis sonerien war an hent braz. Digouezoud a ra a-wechou eur vadeziant e-barz an iliz e-pad ma kaner ar hañv en eun aoter all, ha den ne cheñcho reolenn ar bed. Med ar pezh n’em-boa ket gwelet c’hoaz, e oa kañv eun douaredigez e-doug m’edod o kana al levenez hag ar garantez en eun overenn eured. Kement-se a hellfe digouezoud er hêriou braz, leh ez eus aoteriou e-leiz en iliz ; med en on ilizou-ni, war ar mêz, morse. O ! ne garfen ket e teuje eur horv maro a-dreñv va hein keid ma vefen penndaoulinet ouz an aspled evid an overenn eured. Glebiet e vefe va zal gand ar hwezenn yen ; med kement-se ne vo ket. »

Paour-kêz Mordiern... Kement-se ne vezo ket !... Gwir a lavare !... Re wir, siwaz !...

Mordiern a gendalhe.

– « Souezet e oan o klevet ar biniou hag ar vombard o seni. Erruet war an hent braz, petra am-eus gwelet ? – Arched ar paour, maro amañ war deil ar hraou. A-dreñv an arched, daou zoner o seni evel daou ziaoul, evel evid ar brasa hag ar haerra eured. Pa ehanent eun tammig evid tenna o alan, e klevet mouez raouliet ar hloher, ha teir pe beder blah koz o teodata war-lerh. Hag e lezis ar paour da vond gand e hent. Pa ‘z eas an daou zoner e-biou din :

– « Petra ‘fell dit ? » emezo. « Dao eo ober eun tamm reuz d’ar re baour evel d’ar re binvidig. »

– « Ar reuz evid al lidou, na petra ‘ta ? » Kaer o-doa-ind sevel o fenn, ne hellent ket selled eeun ouzin. Goulou an deiz oa trompl en o daoulagad. Kerzed a reent gand o hent en eur zenig en eur vralla.

Eur pennadig e chomis war lez an hent da zelled outo o pellaad, heb bennoz, heb malloz e va ene souezet.

– « Eur vez ! » a lavaras Frañseza.

– « Eur vez ! » a lavaras Mordiern.

Kaou a zirollas da hoarzin...

Ar paour a oa douaret.

An Aotrou Person a skrivas war e gaierou : « Beziat amañ d’an 29 a viz genver, eur hlasker bara, dianav d’an oll, marvet e kêr ar Hroaz-Hent ».

Ma ne oa ket bet lidou dispar en e enor, pallennou du arhantet, eun aoter sklerijennet euz ar haerra, ar hlemmganou sakr, an “Dies iræ” hag all, war an toniou braz, na roh na yud, daelou, kren ha glahar an ograou skiltr, an deiz a zispakas evitañ e gaerder dispar. An oabl a oa splann. Eun êzenn domm a deue euz an draonienn, hag a nije d’ar mêziou, flour evel alan Doue.

Ma vije bet eet eur plah yaouank gand an Ankou, o-dije lavaret an oll :

– « Ma n'eo ket truez mervel e-pad m'ema ar bed o pedi anezi da vanvez ha da garanteziou ar vuhez. »

Dre ma oa eur paour, eun truilleg, an oll a dave. Ne zoñjent ket zoken edo ar maro hag ar vuhez o para an eil gand egile.

Ne vern ! Gouzoud a reent e teuo o zro. War-lerh o laour e vezo, marteze, kalonou ar peurvuia ker yen ha ken didruez hag hirio. Gouzoud a reont e vezint kaset d'an douar e-giz-se, gand an heveleb tud marteze, ha marteze e-barz an heveleb toull.

Mordiern a oa chomet da leina er Hroaz-Hent. O klask tenna eun dra bennag diouz an hini koz e oant, Frañseza, Soazig hag eñ.

O-zri o-doa gwelet frêz e ouie mad-tre, an tad-koz, eun dra diwar ar maro-ze. E hoarz, e hoarz kriz, e hoarz diaouleg a ree da houzoud muioh eged na grede dezañ.

Lavaret en-doa :

– « Ar paour-ze n'eo ket dianav d'an oll er barrez-mañ. »

– « Komz neuze, tad-koz ! » a lavaras Soazig.

– « Tao, plahig, te ar genta a sklankfe marteze. »

Keuz en-devoa da veza lavaret kement-se ha dre-ze, evid gouzoud eun tammig muioh, e oa stardig a-walh.

Mordiern a oa penneg en e venoz.

– « Marteze », emezañ, « eh anavezfen anezañ mar vefe lavaret piou eo. An amzer, an oad a cheñch eun den. Eñ am anaveze heb mar... »

Med da gement goulenn a vije greet outañ, Kaou a eilgerie gand an heveleb mousc'hoarz, en eur heja e benn, hag en eur zevel e ziouskoaz.

An hini koz a jome e javedou prenet ha stardet evel eun durkez, hag e spered moraillet.

*

* *

Mordiern, antronoz vintin, a zihunas gand eur boan benn spontuz.

– « Petra hoarvez ganin », emezañ, « evid beza klañv evel-se ? »

E spered a oa pell dioutañ.

Ar gwad a lamme en e ividigou.

Morlivet oa e zremm.

Eun derzienn varh a oa warnañ. N'en-doa ket nerz a-walh da zevel.

Hag an tiegez ?... hag al loened ?... piou a daolo evez outo ? Rag n'en-doa na tad na mamm. E dad oa eet er-mêz euz ar vro, pell, pell a oa. Ha mad en-doa greet mond en heñchou, peogwir e tebre e diegez en ostaleriou. Poazet e oa gand ar boeson ha ne labourer mui. Mevelien dispar oa bet dibabet gand e vamm muia-karet, eet kuit d'he zro. Eñ oa deuet en oad da labourad. Ampart oa ha gouzoud a ree trei deoh eur bomm, ha cheñch tu d'eun alar. Med e vevelien

dispar a oa eet kuit ive, an eil war-lerh egile, unan d'e diegez e-unan, unan all galvet gand an Ankou. Ne jome nemed Laou ar Roue, aketuz gwechall, ha diwallet d'an devez hirio en abeg d'e oad.

– « N'eus ket re a labour ; a-benn an hañv e vezo re nebeud a dud. »

An dud a ya kuit a-strolladou... Ma kendalh an traou, ne jomo devezour ebed e Breiz. Pariz, ar gêr fallagr, ar gêr hudur, a astenn he diouvreh dezo. Enni e kavont plijadureziou ar hig hag eur maro euzuz war gwele eur hlañvdi. A ! ma karfe ar pennou tiegez paea eun tamm muioh an devezourien, e chomfe ar re-mañ er gêr, ha da vare an eost, e vefe kavet tud a-walh. Gwelloh e kavont nah eur gwenneg ouz ar paour, hag ober o labour etrezo. D'an devez hirio ez eo evel eur pehed marvel astenn an dorn evid roi an aluzenn. Ar garantez, karet kement gand ar Zalver, n'eo mui nemed eur gomz varo, sebeliet en uloh al leoriou. Med pa 'z eo deuet an den re fall, re louz e galon, pa 'z eo leun-tenn kalir e behejou, pa zeu Doue da skuilla e gounnar war ar bed, pegen spontuz ne vez ket !...

Mordiern a oa war e goañze er gwele, e zaoulagad skeulfet, o para eeun dirazo war eur skeudenn guz, o klask gweled eun dra diwel da zaoulagad ar horv. E spered o virvi, eo a lakee e zaoulagad da veza alvaonet.

– « A ! ar paour ! ar paour ! » emezañ.

Lammad a reas.

Huñvreet en-doa 'hed an noz ha soñj a deue dezañ.

Dre e gousk en-doa gwelet an den maro o tond davetañ. E vuzellou a fiñve ; trouz ebed ne deue diouz e henou.

Kleved a reas an orolach o seni goustadig kement eur a zo etre deg eur beteg ar beure. Dihuni a ree gand an disterra trouz ; pa vorede adarre gand ar housk hag ar skuizder, skeudenn ar paour a veze bepred dirazañ. Prezeg a ree an hini maro, med ne ree trouz ebed e vuzellou.

Krena a ree Mordiern. Eur hwezenn yen a ruille a-hed livenn e gein. Ar horv maro a oa savet plomm. Tostaad a reas ouz ar gwele, goustadig, goustadig, goustadig, evel eun tasmant. Bale a ree heb plega e zivesker. Digor frank oa e zaoulagad ; tamm buhez ebed enno. Sevel a reas e vreh zehou a-uz da benn Mordiern. Lakaad a reas palv e zorn war dal an den yaouank.

– « Piou out ? » eme Vordiern.

– « Va anaoud a ri », eme an den maro.

– « Petra 'fell dit ? »

– « Pok din ! »

Ha Mordiern a zantas eun nerz heb e bar o sacha e benn war-du ar penn maro. Pa oe o jodou tost d'en em starda, Mordiern a zihunas gand eul lamm.

– « A !... » emezañ, dizammet.

War-lerh an tasmant e oa lammet an derzienn warnañ, – hennez war e spered, homañ war e gorv. En em eeuna a reas en e wele,

brevet gand ar skuizder. Ar paour a jome bepred war e spered hag e gomzou : Pok din ; va anaoud a ri !

*
* *

Miziou a dremenas.

Ar beure a oa lirzin ; geot fonnuz a oa er parkeier, bleun er gwez, ha kan al labousedigou, 'leiz ar girzier.

An heol a zave lugernuz a-uz d'an dremmwel. An oabl a oa splann, digoumoul. Moug er hornog, bolz an neñv a zislive d'ar glaz dre ma selled d'an uhel, hag e tu ar reter e oa skeduz evel eun tangwall. Eur vorenn er pellder a lakee bardegennou⁵ war an heol ; bannou ar sklerijenn a dreuze anezo e peb leh... ar zav-heol a lugerne evel ar mor pa ruill warnañ gwagennou aour.

Mordiern a bigne d'al laeou a-dreuz ar parkeier, gleb gand gliz ar beure. Soñjal a ree :

Bloavez gliz,
Bloavez gwiniz,

hag e galon laouen a vousekane gand ar hrennlavar.

Pignad a ree d'ar menez goustadig, dre ar wenojenn karvet⁶ e tor an dosenn. Dre ma pigne e sklerijenne an deiz ; ar vorenn hlaz a jome e-harz an douar, hag an dilerh anezi a jome war al leinou, a lugerne evel neud arhant e beg al lann, evet buan gand gwrez an heol tomm.

O vale edo e-touez ar gwaremmou, pa welas eur vaouez o tond du-hont.

Eur plah yaouank oa hervez he bale.

He hoof a oa lakeet e-giz ar barrez.

Soazig !...

– « O vond da beleh emañ ? » emezañ, pa oa deuet-hi tost.

– O vond da glask tud da zond d'an difontadeg da Gerloagen, da di va eontr. Dond a ri ive ? »

Mordiern ne respontas ket, ken eüruz all e oa oh en em gaoud gand Soazig evid kaozeal ganti penn-oh-penn, kalon-ouz-kalon.

– « Ha da dad-koz, tennet eh-eus eun dra bennag dioutañ ? »

Soazig a zeuas da veza morlivet.

– « Aon ah-eus o respont ahanon. Petra en-deus lavaret dit ? »

– « O ! »

– « Lavar din. »

– « N'em-eus ket komprenet anezañ gwall-vad, pa lavaras din e vefe keuz ganeom on-daou gouzoud hirroh war ar poent-se. »

– « Gouzoud a ra eun dra bennag ? »

– « Gouzoud a ra. »

⁵ bardegennou : koumoul.

⁶ karvet : meinek.

Mordiern, eet skuiz e spered o klask, a ziskroazas e ziouvreh a-ziwar e beultrin hag a lezas anezo da goueza a-hed e gorv, evel eun den skuiz-maró :

– « Nehet out, Mordiern ? N'eo ket ar pezh am-eus lavaret dit az laka da veza ken nehed. Eur boan all a zo en da galon ; krignet out gand poaniou kriz ha kuz. »

Mordiern a stouas e benn war e vruched :

– « Ya ! » emezañ, « eur blanedenn haro a zo warnom ; planedenn griz, planedenn galed, eo red heulia anezi penn-da-benn. »

– « Na te a gemer spont gand lavar va zad-koz ? »

– « Disfiziañs am-eus outañ, Soazig. »

– « Mad a rez. N'her haran ket kalz dre m'en-deus kas ouz ar veleien, ouz an dud a lliz hag ouz kement tra vad a zo. Va zad-koz, avad, a zo euz ar hantved diweza. Lezom anezañ a-gostez, ha kerzom gand on hent, e-barz ar bed. »

Setu ar pezh oa ar gwella da ober.

Mordiern, avad, a felle dezañ gouzoud ar wirionez penn-da-benn. Piou a oa ar paour ? Perag e halve anezañ a-barz mervel ? An tad-koz, eñ, a ouie perag ; ha lavared a raio perag, dre gaer pe dre heg.

– « Dre garantez evidon », eme Soazig, « na zoñj ket en traou-ze. »

Tostaet e oa ouz Mordiern. Mordiern a gemeras he daouarn en e re, hag o stardas kaloneg. Hag hi, evid ar wech kenta er-mêz euz he zi, a ginnigas he diou jod d'e vuzellou. Mordiern a bokas dezi goustadig. Eur berlezenn a ruillas war jod ruz Soazig ; eun daerenn kouezet diouz lagad Mordiern.

Hag an heol, en oabl splann divent, a bare war o yaouankiz hag o harantez dinamm, hag uheloh c'hoaz, Doue, rener ar blanedenn, a zelle outo diouz barr an Neñv.

*

* *

Da zeiz an difontadeg e Kerloagenn, e ti Job ar Rest, e teuas kement den a oa pedet. Beza oa eno Yann Tarkiz, an Even, Youenn Mordiern, Laou an Torh, Noan an Nedeleg, Reun Mazeas, Per ar Haro ha Kaou, tad-koz Soazig, gwechall maout ar varradeg, ha gouest hirio da doulla eun tenn falh kerkoulz hag ar reuta.

Kaou ha Mordiern, ouz taol, en em gavas kichenn-ha-kichenn, pa oant o staga o gwerenn ouz o fenn.

Kaou a zellas ouz Mordiern gand kas. Daoulagad Mordiern a baras eeun e-barz daoulagad Kaou. E valvennou a oa difiñv ; difiñv ha didruez e zellou. Eur gridienn a hejas dezañ e izili, ne ouie ket perag. Karet en-dije beza pell, pell. – Eur has spontuz e oa deuet da gemeroud ouz Kaou, ha brema e krene gand aon da ober eur gwall daol.

– « N'eus forz », emezañ, « hirio, kousto pe gousto e vezo sklêrreet an traou ! »

*
* *

– « Peogwir eo evet e vanne gand pep hini, d'ar hoad brema », eme Job.

Eur vorenn hlaz a leugne ar stankenn, ha ne weled netra ken teo e oa.

– « Da droha gand eur gontell », a lavare ar Rest.

Er zav-heol koulskoude e sklêrrae an oabl. Ar vorenn a danoe hag ar sklerijenn a dreuze anezi.

An devezourien, o zrañchou hag o bouhilli war o skoaz, a bigne d'al labour, en eur hwitellad etre o dent pe en eur vouskana, eüruz.

Ar vorenn a deuze, sehet gand an heol.

– « Ar hoad. »

– « Ar souchou a zo dre renkennadou », eme Job. « Grit an tumañ da genta. En em lakit daou-ha-daou, pe tri-ha-tri, evel ma vezo ar gwella. Ma sav sehed gand unan bennag, arabad dezañ kaoud mez o tond beteg ar hao. »

Eur veltad chistr oa lakeet en disheol.

– « Peseurt mestr ! » eme ar vicherourien. Ne vez ket greet euz ar re-ze unan dre gant vloaz. »

An dud en em lakaas daou-ha-daou pe tri-ha-tri ; Kaou a oa e-unan. An dud a gar beza pep hini gand tud euz o oad. An hini yaouanka a yeas gand an hini kosa.

Mordiern a dostaas ouz Kaou :

– « Ma karez », emezañ, « e stagim gand an heveleb penngos. »

– « Evel ma kari », eme Gaou.

*
* *

Deg eur.

Ar vorenn a oa savet ; ar souchou a zave ive euz an toullou. Mordiern ha Kaou a oa chomet eun tamm war-lerh ar re all. Koulskoude ne oa ket brasoh na niverusoh ar souchou digouezet ganto, ha ne oa ket skornet an douar evito o-daou. Dre ma choment da gonta, emichañs... Mordiern a lavare :

– « Kaou, eun dra bennag a zo da eeuna etrezom. »

– « Feiz, marteze a-walh », a lavare Kaou.

– « N'eo ket marteze. »

– « Gand ma n'eo ket eun dra hag a dorr. An traou-ze ne eeunont ket. Her gouzoud a rez koulz ha me. »

– « Ha pa dorrfe... Tremenet eo ar mare da hoapaad. »

– « O ! n'out ket fuloret, a gredan. »

– « An heñchou kamm a zo heñchou laer ; an hent eeun a yafe gwelloc'h dit. Lavar dioustu, heb tro, ar pezh emañ o klask gouzoud. »

– « Te a anavezze ar paour marvet en da graou ? »

– « A reen. »

– « Hag eñ ? anavezoud a ree ahanon ? »

– « Hag a ree. »

– « Ha me hen anavezze ive ? »

– « Ya ! »

– « Neuze amañ e lare e berr gomzou. »

– « Ma fell din... »

– « E ri !... »

– « Dalh soñj, Mordiern, an taoliou teod a droh gwasoh eged taoliou kontell. »

– « Ha pa drohfes din va buhez, e fell din gouzoud... Netra ne blij muioh eged ar wirionez sklêr. »

– « Komz a rin. »

– « Perag n'eh-eus ket greet abretoc'h ? Lavar 'ta ! Lavar. Perag ? »
Kaou a dave.

– « Lared a ri ? » eme Vordiern. « Med pevare ? Lavar dioustu amañ ! »

– « Nann ! 'benn arhoaz d'an eur-mañ, amañ, e vezo displeget ar wirionez dirazout, ar wirionez penn-da-benn. »

– « 'Benn arhoaz vintin e vezin amañ. »

– « Selaou ! » eme an hini koz.
Mousc'hoarzin a reas.
Gouzoud a ree an droug edo o vond da ober.

– « Selaou !... Bez' ez eus tud hag a werz o ene d'an diaoul ; » (hini Kaou a oa gwerzet pell 'oa, hervez an dud) ; « gwerza a reont o ene d'an diaoul, evel ma werz ar merhed o ene hag o brud evid aour. Ar re-ze, an droug a zigouez gand ar re all a zo o brasa plijadur... »

An heol, daoust ma ne oa ket tomm ruz, oa gwrez gantañ.

– « E ! Kaou, n'eh-eus ket a zehed ? » a hopas dezañ Laou an Torh, en eur heja e veltad chistr a-zioh e benn.

– « Eo ! emañ ganeoh. »

– « Ha te, Mordiern ? »

Mordiern a blantas e vouhal en eur wrizienn hag a stouas e gein, heb eilgeria anezañ.

Nebet, ankeniet, soñjal a ree er pezh a lavare Kaou dezañ. Med brema e ouezo, kousto pe gousto.

Kaou a oa o tond en-dro, en eur lipad e vuzellou etre diou whitelladenn.

A-wechou, chom heb gouzoud eun dra hag a vrev dit da nerz-kalon a zo eur boan galed, gwasoh eged gweled anezañ dirazout splann, digar ha marvel.

An hini koz her gouie... Uhel e benn, edo o tond en-dro, en eur whitellad.

Me hel lavar deoh, bez' ez eus tud hag o-deus gwerzet o ene d'an diaoul. Brasoh eo o niver eged na gav deoh. Anaoud a reom anezo diwar o oberou.

An devez oa bet tomm, stard al labour hag ar zehed braz.

Pa zeuas an noz, an hini ne horjelle ket war e dreid a oa kreñv war e zargreiz.

– « Alo ! paotred », eme Job, « eur banne hini kreñv a-barz tañva tamm ebed... Gwelloh e tiskenno ar pred. »

– « Hema 'zo eun Doue », a zoñje an oll. « Hag ar chistr war-lerh an hini kreñv ! »

Ar pred a oa greet war an ton braz. Gaid a oa fae ganti ober an traou dre hanter. Lorh 'oa enni o tiskouez d'an oll e oa keginerez dispar ; hag evel peb maouez, kared a ree beza meulet eun tammig.

– « Or gwella gourhemennou d'ar geginerez », a lavaras an Even, a-barz tañva tamm, netra nemed gand c'hwez ar hig.

– « O ! Gaid a zo bet e kêr », a lavaras Job. « Eno he-deus desket ober eur gegin dispar ; med alïez e tigouez e vez treudig an traou dre ma'z int re vad. Ha me oar e vije-hi maro mar ne vijen ket eet da gerhed anezi. Morlivet e oa. Ober a ris d'an Ankou diskregi diouz va Gaid koant. »

Gaid, sonn he fri en neh, he feultrin c'hwezet gand al lorh hag an eürusted, he diouvreh kaset a-dreñv, a yee hag a zeue e-barz an ti evid gweled ha ne vanke netra.

Kared a ree beza fougeet, ha pep hini a veule anezi.

Roet he-doa an absolvenn d'he fried.

Eun den koulskoude ne zebre na ne eve. E-pad ma lonke Kaou ar pezh a helle, Mordiern, tavedeg en e gorn, a zelle, a zelaoue, a zoñje.

Soñjal a ree e kement tra en-doa lavaret Kaou dezañ.

– « Gouzoud a ri. »

– « Ya ! » emezañ, « gouzoud a rin ! »

– « Ha te, Mordiern, perag out digomz ? » a lavaras ar wreg dezañ. « Da naon a zo eet kuit ? E petra emaout o soñjal ? Me bari ema da spered e-kichenn da hini yaouank, Soazig koant, ar bennherez. »

Kaou a zirollas da hoarzin.

Mordiern a baras e zaoulagad warnañ. Kaou a oa eet nerz ar banne en e benn. Ruz e oa evel kribenn eur hillog, ha briz e zaoulagad.

– « A ! A ! A ! » eme Gaou, « mar ema e zoñj e Soazig, e koll an amzer gaerra euz e vuhez. Biken ne zigouezo kement-se, keid ma vo eur berad gwad em gwazïed, pe n'on ket eun den. Nann ! nann ! kement-se ne vo ket, ha me hepken her miro da veza. »

Mordiern a zelle ouz ar brabañser, kammet e vuzellou, fae gantañ teurel kont e komzou diboell eun den mezo.

– « Peoh em zi, Kaou », a lavaras Job. « Lez ar re yaouank da heulia o flanedenn. »

– « Touet em-eus », a lavaras Kaou, « touet em-eus, brema ez eus tost da ugent vloaz, ne zimezo den euz va zi gand... »

Eur ger hanter lavaret, a-wechou a zo lavaret mad.

Kenderhel a reas :

– « Sellit ouz an troh a zo aze em jod. Eun troh koz, med eun troh don. »

An oll a gomprenas.

Tad Mordiern a lakaas an troh-se e jod kleiz ar paour-kêr Kaou, eun devez emgann, pa oa eur hovad gand pep hini anezo. Med keid-all a zo abaoe ! ha n'eo ket dezañ da ober pinijenn evid torfejou eun tad kollet.

– « Nann ! nann ! ne zimezo ket Soazig gand Mordiern. An dra-ze ne vo ket ! »

– « N'eo ket eur vez ar pezh emhout o lavared ? » a lavaras Gaid, en eur vond a-du gand Mordiern.

Job a lavaras d'e wreg :

– « Lez anezo, Gaid. N'eo ket Kaou evid Mordiern. Kaer en-devo stourm, koll a ray e boan hag e amzer. N'eo ket torfed e dad eo a viro ouz Mordiern da vond gand Soazig. Ne vezo na torret, na dizroet o harantez, buannoh eged na vezo miret ouz dour ar stêr vraz da gerzed war-zu ar mor. »

– « M'hen tou ruz ! » a yudas Kaou, « torret krenn e vezo, ha warhoaz vintin d'an diweza. »

*

* *

Kaou oa droug ennañ o tigouezoud er Hroaz-Hent. An dud a oa eet da gousked. Kleved a rejont euz o gwele an hini koz o hrozmolad hag o pehi :

– « Daonet ! daonet », emezañ, « brevet e vo, brevet e vo, brevet e vo ! »

– « Eur hovad brasoh eged kustum a zo gantañ », a zoñjent, ha Soazig a droas he fenn war an tu all evid ober eur housk all, e peoh.

*

* *

Piou bennag zo bet souezet braz en e vuhez n'hell kompren nemed an hanter euz souez Gaid a Gerloagenn pa welas, antronoz vintin, o tond adarre an heveleb tud d'ar difontadeg ! A-walh e oa gand eun devez !... Pardonet he-doa eun devez d'he fried, dre ma hellas-hi diskouez d'an oll e oa eur geginourez zispar. Hirio n'eus mui netra da ziskouez, ha Gaid oa droug braz enni. An den a vije eet d'he goapaad re a vefe bet greet dezañ digemer fall. Arabad oa c'hweza re verr warni gand aon da veza dallet gand eun tamm kestenn benn-glaouet. Beteg an diweza hini e oant deuet da labourad adarre. Soñj hoh-eus : ouspenn tregont e oant.

Mordiern n'ez eas ket d'an ti da eva e vanne.

– « Ne ra ket e-giz e dad », a lavaras Kaou.

Deuet e oa e venviou gantañ evel gand ar re all, med ne oa ket en e zoñj peurechui e zevez. Drougliv e oa e zremm, digor e fronellou, stardet e javedou, tronket⁷ e zaoulagad gand ar housked. Skuiz maro e oa, med ne vije ket chomet heb dond evid eun tenn.

Selled a reas ouz Kaou heb souez. Evel an devez a-raog en em lakjont er hoad. Kaou gand Mordiern. A vare da vare, hema a zoñje :

– « Koulskoude, tad-koz Soazig eo ; tad-koz Soazig !... Med red din gouzoud, ha pa... »

Lavared a reas :

– « Ma ! Kaou, mall oa ganin da weled, ha ma ne vijes ket deuet, e vijen eet da glask ahanout. »

– « Mall braz ervad ! »

– « Peoh gand komzou goullou ! Abaoe deh d'an noz n'em-eus ket gallet serri eul lagad... »

– « A ! A ! A !... »

– « Ehan da hoarzin. »

– « Prim out er mintin-mañ, Mordiern ; nerz kalon zo ennout. Ma karje gand da spered chom dalhmad ker birvidig !... Mall eo ganit gouzoud, gweled a ran. »

– « Ar wirionez, penn-da-benn. »

– « Penn-da-benn a vezo displeget dit » eme Gaou.

Kaou a dapas eun tamm paper euz e hodell a-zindan. Eun tamm paper tortillet. Displega a reas anezañ.

– « Del, Mordiern ! »

Mordiern a gemeras an tamm paper. Eul lizer e oa, ha skrivet warnañ :

An Naoned, an 12 a viz genver 1913

Va mab Youenn Mordiern,

Pedi a ran ahanout da bardoni din, ha da ankounac'haad. Da zilezet em-eus pa oas yaouankig-tre. Saotret em-eus an ano a Vordiern. Gand na viro ket ouzit da ober da hent er bed-mañ... Ar vezventi eo a lakaas ar reuz-se.

Redeg bro am-eus greet ; reuzeudig e peb leh. Brema emeon war hent ar gêr. Heti a ran e vezo an traou euz ar gwella du-hont. Med santoud a ran n'hellin ket mond beteg va farrez ; va nerz a ya kuit buan, ha n'emaon ket mui pell diouz ar bez. Mervel a rin a-barz digouezoud. Brevet eo va izili, ha poazet va gwad. Va mab, te a lako pedi Doue evid va ene. Karet em-bije pokad dit a-raog mond d'ar bed all.

Me houlenn digand an hini a gavo al lizer-mañ warnon, goude va maro, kas anezañ d'am mab, Youenn Mordiern, Koadmokun, en Uhelgoad. Krena 'ra va oll izili ; eur beleg euz an Naoned en-deus skrivet al lizer-mañ.

⁷ tronket : distronket.

Kenavezo er bed all !...

Daou zinatur a oa lakeet war-lerh, sinatur ar beleg, anvet Rouzig, ha ginidig euz Berrien, e-kichenn Skrignag, ha sinatur Youenn Mordiern. Sinatur ar beleg a oa skrivet frêz, hag hini Mordiern kamm-digamm. – Heñvel e oa sinatur al lizer, ouz sinatur ar paperou a chome euz Mordiern koz, er gêr. Mordiern a zellas ouz Kaou e gwenn e zaoulagad :

– « Ne gredez ket ? » eme Gaou. « Sell ! » hag e stlapas dezañ eul leorig :

Livret militaire

Yves Mordiern, n° matricule 3736

Quimper.

– « Peleh eh-eus laeret an traou-ze ? »

– « A ? A ? Kredi a rez ?... »

Kavet int bet war ar paour a zo marvet e kraou ar Hroaz-Hent, war da dad.

Sell ouz ar bajenn genta : Fri treuz, eur gouli er jod kleiz. »

Dremm ar paour !... Ha Kaou, e vuntrer marteze, a hoarze dirazañ !... gwad Mordiern a reas eul lamm en e benn.

A ! Kompren a ree brema !... Kaou, gand kas ouz e dad, abaoe an devez emgann, a viras ouz ar mab da bokad dezañ war ar varvskaoñ !...

Mordiern a wel sklêr.

Troi a ra an traou dirazañ.

Kemer a reas e vouhal ; nijal a reas 'uz d'e benn ; eet e vije an direnn lemm e-kreiz empenn Kaou ma n'en-dije ket troet buan a-gleiz, ha ma n'o-dije ket krenet diouvreh Mordiern gand ar strafuill hag ar spont.

An devezourien a heulie gand evez ar reuz savet etre an daou zen. Gweled a rejont ar vouhal o lugerni en êr hag o vond da skoi war eun targos buan evel eun tenn.

Ha den ne gomprenas.

Kaou a ziredas d'ar gêr.

Mordiern a echuas e zevez gand ar re all, tavedeg, an derzienn warnañ. Den ne eilgerie anezañ.

Eur heuz a grigne e spered, dre ma n'en-doa ket greet gand empenn egile eur bern sklipou⁸ e-kreiz ar hoad.

Brud an taol bouhal a yeas dre ar barrez ker buan hag eun tenn.

Eur plah a zo ker koant, eur vaouez, mamm d'eur rummad bugale, a zo evidom eur skwer ken uhel !... med teod ar wrah a zo milliget gand Doue. Gwir eo, an teodou fall a vez kavet e genou ar re n'o-deus netra da ober. Pa ne vez netra da ober, e vez dibunet marvailhou war gont ar re all. Eun taol teod a zo gwasoh eged eun taol dant, ha gwasoh eged eun taol kontell. N'eo ket korv an nesa eo a vez draillet ; ne vefe ket kalz a dra. Ar pezh a zo gwasoh, an enor eo

⁸ sklipou : stripou.

a vez lakeet e tammou. An teod fall, n'eo ket e genou ar plah fur ha santel eo a vezo kavet ; n'eo ket kennebeud e genou ar vamm a boagn, eur vandennad bugale en-dro dezi. An hini a zo karvet he divougenn gand neh sevel bugale, ne goll ket he amzer o lavared droug euz an nesa.

En taol-mañ, an teodou fall, mar ne oant ket bet ar henta o kas ar helou dre ar vro, e oa dre n'o-doa ket gellat. An tregont micherour a gasas ar helou da bevar horn ar barrez, hag antronoz vintin ne gomze ar merhed nemed euz an taol bouhal.

A-du gand an hini koz ez eent.

War o meno, Mordiern a oa eur muntre, eun oan eet da vleiz. – Paour-kêz Kaou, koz, heb divenn ; diwar evez, eun tammig muioh e oa lazat ! Emichañs e vezo kaset Mordiern dirag ar barner, hag euz toull ar prizon d'ar galeou.

Kredi a ree d'ar merhed kleved o stirlinkad, etre daouarn an archerien, chadennoù evid an den kondaonet.

Ma vije bet kaset Mordiern dirag ar barner, ha ma vije eet ar merhed war e lerh en eur yudal : crucifige ! crucifige !... ne vefe bet kavet gwaz ebed evid roi testeni a-eneb dezañ.

Med Mordiern en-dije lavaret d'ar barner :

– « Savet em-eus va bouhal. Keuz am-eus... keuz da lezel anezañ beo. Barnit ahanon bremañ, m'hoh-eus c'hoant. »

Frañseza ha Soazig n'oa deuet kelou ebed beteg o dioukouarn ; abred oa c'hoaz, ha deveziou, ne vez den war an heñchou. Souezet e choment gand êr skoelfet an tad-koz.

Da zerr-noz hepken e oa deuet d'ar gêr, daoust dezañ beza dilezet e labour d'ar beure. Da chistra e oa eet hag eur hovad en-doa karget.

– « Ken abred-mañ o tond d'ar gêr ! Buan e serr an noz e Kerloagen. »

An tad-koz a respontas :

– « Ya ! »

– « Predet mad hoh-eus evelato. 'M-eus aon e oa da eva evel ma kared. »

Soazig a hoapae :

– « N'ouzon ket », eme Gaou. « N'on ket bet staget gand va labour 'hed an deiz. »

Ha krenn, e prennas e henou.

D'e wele ez eas, heb tamm, en eur hrozmolad etre e zent komzou diboell.

*

* *

Antronoz, ar henta den a zeuas gand an hent a oe Mordiern.

Kaou, pa welas anezañ, a yudas evel eur hi klañv.

Mordiern a oa livet evel eun den maro. Kinnig a ree plega war e zivesker.

A-ziwar an treuzou, Soazig a ziredas d'e gaoud :

– « Klañv out, Mordiern ? Pegen dislivet out ! Petra 'zo ? »

– « N'on ket klañv », a lavaras Mordiern. »

– « Deus tre d'an ti eta. »

An hini koz a hortoze anezañ. War an treuzou edo, eur mell baz dotu gantañ etre e zaouarn.

Frañseza ha Soazig ne gomprenent netra.

– « Ezomm am-eus da gomz ouz Saozig », a lavaras Mordiern. En e bart e-unan : « Deom diwar wel e-barz al liorz, rag n'ez in ket d'an ti. Diwallet mad eo. »

Ne glevas den ar pezh a lavaras Mordiern da Zoazig. Koulskoude, an tad-koz, evel an dud all, ranell dre ma'z eont war an oad, a oa e skouarn gleiz 'eneb prenest koad al liorz. Selaou a ree. Ne gleve mann pe koulz lavared. Mordiern a gomze goustadig, mouget e vouez gand ar glahar – ha gand ar heuz.

D'eur mare e savas uhel ton ar gaoz.

Soazig a lavare en eur grena, en eur ouela :

– « O ! savet eh-eus da vouhal ?... »

– « Evid hel laza », a yudas Mordiern.

– « O ! n'ez-pije ket greet. »

– « Eo ! ker gwir ha ma par an heol. »

Paour-kêz Soazig !...

Mordiern a gomze rog outi. Troet oa e benn ; e nerz-kalon a oa eet kuit. Heugi a ree ouz ar bed. Beza miret outañ da bokad d'e dad ! Na pegen spontuz !

– « Lavared a ran kenavo dit, Soazig. Santoud a ran va spered o vond kuit. »

Soazig ne ouie ket perag en-doa savet Mordiern e vouhal evid laza. Lavared a reas dezi en eur astenn e zorn :

– « A-barz an noz e ouezi perag, ha neuze e pardoni din. Gwall-eüruz on a-vrema da viken. N'am gweli mui el liorz-mañ, a-dreñv da di ; kenavo ! »

– « O ! Mordiern, n'emaout ket o vond kuit. »

– « Red eo. »

– « Ganit ez in. Terri a rez va buhez, med nompaz va harantez. O ! Mordiern, dit e vezin da viken, ha dit hepken. »

– « Soazig, ma helfes gweled ar glahar a grign va halon. »

– « N'am harez ket ! »

– « Muioh egedon va-unan. »

– « Chom neuze !... »

– « Va enor, va brud a vir ouzin. »

Soazig a gomprenas e oa traou kuzet dezi etre an tad-koz ha Mordiern, traou a-bouez. Ne houlenne ket digand Mordiern o displega dezi ; aon he-doa da houzoud. Tevel a reas ; hag evid ar wech kenta en he buhez, ar plahig fur ha dinamm a stouas he fenn dindan pouez ponner ar blanedenn. Gouzañv a ree evid torfejou ar re all. Red eo da wad an oan beza skuillet evid gwalhi pehejou hudur ar bed. He daerou oa evid gwalhi torfed euzuz Kaou, he zad-koz.

Mordiern a astennas e zorn da Zoazig. Soazig a stardas dorn Mordiern ; sacha a reas daveti he muia-karet ; lezel a reas he horv da goueza etre e ziouvreh ; en em starda a rejont an eil ouz egile, en eur gemmeska o daerou.

*
* *

Kaou a welas an disparti, laouen e galon.

– « A ! A ! » emezañ, « eet eo kuit... kuit da viken. Penaoz ?... An neb a zavas e vouhal evid va laza, mab d'an hini a blantas eur gontell em jod, a vije deuet em zi, ha da houlenn va merh-vihan da bried... Biskoaz kemend-all !... Med eet eo kuit... Daerou a zo bet d'an disparti, daerou c'hwero... Ar pez a vern eo ez eo echu ar reuz ! »

Dond a reas, en eur lavared se, da gostez an daol ; troha 'reas eun tamm bara penn-da-benn gand an dorz.

Debri a ree evel tri ; biskoaz n'oa bet ken yah all. Yah-pesk. Piou en-dije lavaret ne oa ket, peogwir ez ee da zifonta koajou ?... Ha n'eo ket difonta koajou hepken ; lakeet e oa gantañ en e benn mond da falhad da vare ar foenn. Gouzoud a rit oll pegen tenn eo falhad diouz ar beure beteg serr-noz. Piou ahanoh a gemerfe ar falh goude lein, ma ne vefe roet dezañ, d'e bred, nemed eur skudellad boued lêz ? – Hini ebed. Evid ober eur vicher reud, eo red kaoud diouvreh reud ; ha boued reud evid kaoud diouvreh reud.

Ma ! Kaou a lavare da gement hini a jome d'e zelaou :

– « A-benn ar foenn e vezin da vad. An tenn barreka a yelo ganin.

»

Ar hovad barreka eo a yeas gantañ.

Eur beurevez, en eur vond d'o labour, devezourien a gavas anezañ en eur waz dour merglet, ne oa ket uhelloh an dour enni eged penn an daoulin. Beuzet e oa.

*
* *

Eur bloavez a dremenas.

Mordiern ne oa mui an heveleb den. Labourad a ree evel eur marh ha ne gaozee ouz den. Pell a-raog ar zav-heol e veze er park o troha e garrad melchon ruz, ha pell goude ar huz-heol, ez ee hag e teue e-kreiz an douarou, evel eun tasmant.

O klask mouga e hlahar e oa.

Ne zelle ouz plah ebed.

Nann ! ne oa mui an heveleb hini. E vuhez oa torret, torret da viken !

Petra 'dalveze dezañ ?...

Skeudenn e dad a veze dalhmad dirazañ, e dad, marvet heb den da eur e dremenvan ; e dad kaset d'an iliz gand daou zoner mezo, o

seni war-lerh an arched, evel d'eur horoll bennag ; e dad douaret evel eur hi !...

Kaou, d'e dro, a oa tarzet evel eur hi. (Dorn Doue a oa eno). Med Mordiern ne bardone ket dezañ.

Eun devez e oa o labourad er menez, beuzet en e hlahar. Kaer en-doa hasta buan, hag ober labour war-lerh labour, ar velkoni a grigne anezañ gwasoh-gwasa.

Sammet ponner e galon, labour tenn war e gorv, Mordiern a oa deuet da veza kastiz meurbed. Distruj e oa.

Edo an heol uhel en neñv ; Mordiern a zeuas soñj dezañ edo el leh ma pokent warlene an eil d'egile, Soazig hag eñ.

An heveleb heol a bare hag an heveleb bannou a domme an douar.

Sevel a reas e gein evid ober eun diskuiz.

Troi a reas e benn.

Lammad a reas, en eun taol, e gorv a-bez.

Soazig a oa aze, en he sav, dirazañ.

Selled a rejont an eil ouz egile, souezet oh en em gaoud adarre penn-ouz-penn.

– « Penaoz, c'hwi amañ, Soazig ? »

– « O ! lavar din te evel gwechall, evid an diweza gwech ! N'eo ket mad din dond marteze ; med ne oan ket evid miroud. »

– « Petra 'zo nevez ? »

– « Da lavared kenavo dit on deuet. »

– « Penaoz ?... N'em-eus klevet netra ! Petra 'zo ? »

– « Den ne oar c'hoaz, nemed va mamm. O vond d'ar gouent emañ da Vontroulez ; euz a Vontroulez e vezin kaset er-mêz a Vreiz. »

Mordiern a gave dezañ e oa maro en e galon karanteziou ar bed. Fallgaloni a reas o selaou komzou Soazig. Soazig d'ar gouent ?... O !

Harpa a reas e gorv ouz ar hleuz evid chom en e zav.

– « D'ar gouent n'ez i ket », eme Vordiern.

– « Eo ! a-benn tri devez emañ an disparti. E-leh roi va halon d'an dud, e kavan gwelloc'h roi anezi da Zoue hepken. N'eh-eus ket a zoñj, Mordiern, ez-peus bet touet din war ar menez-mañ eur garantez divarvel ? »

– « Soñj am-eus, ha va le a zalhan. Eur plah am-eus karet hag a garan, ha ne garin ket diou. Gouzoud a ris traou spontuz warlene... Pennfollet oll e oan. Va zad !... » (Dourenni a reas e zaoulagad). « Med peoh gand an dra-ze ! »

– « Peoh », eme Soazig, « na mad emañ ganti ! N'eo ket deoh eo da ankounac'haad. Lezel ober eur seurt reuz gand unan maro, laerez anezañ, ha kuzad e ano ouz e vab eo ar gwasa torfed a zo. Kaoud a ree din n'am hares mui abaoe an devez-se... Gouzañv a reen !... »

– « Da gared em-eus, ha da gared a rin da viken. Med keit ha ma vije beo Kaou, va brud a vire ouzin mond en da di. Brema peogwir eo maro... »

– « Brema peogwir eo maro ? »

Mordiern ne respontas ket.

– « Bremañ, peogwir eo maro va zad-koz, lavar din ne vezin ket leanez. »

– « Nann ! ne vezi ket leanez. »

– « Hag am harez ? »

– « Ha da garan muioh eged biskoaz. »

– « O ! Mordiern, mad out, peogwir e rez eürusted merh-vihan an hini a reas dit ar muia a zroug. Ankounac'haad a rez torfed va zad-koz ive ? »

Mordiern a chomas eur pennadig da zoñjal. Touet en-doa dezañ kasoni da viken.

– « Ya ! » emezañ, « pardoni a ran dezañ gand karantez evid e verh... evid Doue. »

Hag ar garantez dinamm, touet war lein ar menez, ha torret gand ar blanedenn rust, a oe skoulmet adarre dirag lagad Doue.

Mar lakaas Soazig en he soñj mond d'ar gouent da veza leanez, n'oa ket dre garantez dreist evid Doue, med gand an dizesper, hag evid derhel soñj euz he harantez kenta, ha gouela e peoh, he-unan, dirag Doue, heb beza gwelet gand lagad den er bed.

Da war-lerh an eost e oe lakeet an eu- red.

II

Eur youhadenn a yeas dre ar vro.

*

* *

Karantez ?... A ! Doue !...

Eun avel skarnil, eun avel foll, eun avel leun a gasoni hag a egar a hwezas war Kornog ar Bed.

Ar gwaz a vede er park, dindan an heol bero.

Ar hloh a zonas evel evid an tangwall. Ar meder, pennfollet, a stlapas e falz e-mesk an ed hag a gerzas d'ar bourk, d'an iliz, da lakaad e brall ar hloh braz.

A-istribill edont, eun dousenn, ouz ar herdin ; ar hleier a yee endro evel evid eur vadiziant vraz, pe eun eured euz ar haerra. Ar beleg a zeuas d'o haoud ha da lakaad ehan ; c'hoarzin a rejont dirazañ evel tud diod, hag, e gwirionez, kollet oa ganto o spered. Evel evid eur vadiziant pinvidig, hag evid eun eured dispar, e sone ar hleier. Evid eur vadiziant hag evid eun eured e sonent, siwaz !...

Badiziant an tan.

Dimezi hag eured an den gand ar bez !...
– « Ar brezel ! ar brezel ! » a youhas ar poblou.

Ar brezel.

Ar hleñvejou.

Eun eost ruz ; eun eost gwad.

Daou hant hag hanter mil Breizad lazeta⁹

Falhadeg eur ouenn !

Lezel a rejont an eost d'ober gand ar merhed.

An tñez a zeuas da veza goullou, med leun a glemmou, a valloziou,
a gañv !...

Ar wazed a lezas an eost gand ar merhed evid kerzed d'an
harzou, da lakaad o buhez etre daouarn Doue.

Gwasoh eged loened gouez e oa deuet an dud da veza. Ar bleiz
ne laz ket ar bleiz. Kounnar Doue eo a zirolle war ar bed.

Kalon an den a oa breinet.

Boued an den a oa hudurnez.

.....
Mordiern a gerzas evel ar re all.

Eun nebeud deveziou a-raog an embann brezel e oant eet da
bardona da Zantez Anna ar Palud. Soazig a enaouas eur
houlaouenn goar dirag aoter Mamm ar Werhez evid dezi skuilla he
bennoz warno. Ha Mordiern, gand fiziañs e galloud ar Zantez, a
lavaras en eur vond kuit :

– « Bez dineh, Soazig, dond a rin en-dro. »

*

* *

Ar hanol a groze ; al lazadeg a oa spontuz. Mordiern a oe kaset
d'an tan. Eur miz goude, Soazig a dridas he halon pa lennas war eul
lizer :

« *Soazig koant, n'ouzon ket penaoz, er mintin-mañ, en eur zihuni,
ez eus deuet eur groaz da goueza war va feultrin. – Soudard
kaloneg, dispont e-kreiz an tan... hag all... Koulskoude n'em-eus ket
greet muioh eged va dever... »*

Soazig, lorch enni, a ziskouezas al lizer-ze da ouspenn unan euz
he mignonezed.

Soazig a skrive dezañ aliez, aliez, gand he fluenn, ha gand he
halon. Êz oa gouzoud, en eur lenn he lizerou, pegement e krene he
ene paour. Lakaad a ree dezañ keleier euz ar barrez, ha penaoz edo
stad e diegez chomet etre daouarn daou vevel koz. Ha Mordiern, pa
lenne al lizerou-ze, stummet ker koant, a grede beva c'hoaz en e
barrez, hag an hir-amzer hag an droug-hirnez a bellae evid eun
abadenn. Rag ar brezel a bade... a bade...

Tremenet oa eur goañvez ha tremenet eun eost all.

« A-benn bloaz eh echuo an dispah », a lavare ar hazetennou.

⁹ Kaoz 'zo deuz arbrezel 14. E gwirionez, hervez an istorourie, e vefe bet lazeta 150 000
Breizad, ar pezh a zo spontuz.

*
* *

Eun devez, Mordiern, e-pad ma c'hwitelle an tammou dir en êr, ha ma krene an douar gand an tennou kanol, a lenne eul lizer en e lochenn, toullet deg troatad bennag dindan douar an Argonn. Eun tamm goulou pikouz a oa war elum o tiskouez ar pri a holoe e zillad, hag an dour a oa en e zaoulagad.

Frañseza, mamm Soazig, oa maro. Berr-tre oa al lizer, ha ne oa ket lakeet penaoz e oa maro. Dreist-oll e lenned kement-mañ :

Yannig karet,

... Mar vijes bet amañ ez-pije lakeet urz war an traou. Eur gward zo lakeet warnon. Gwerzet e vo an traou nemed an ti. Da di va eontr da Gerloagenn ez in da hortoz ahanout. Truez ouzin, Youenn, ha deus buan en-dro, kemend-all a draou am-eus da lavared dit ! Va-unan bremañ, heb tad, na mamm ! Ne chom ganin nemedout hag emaut ker pell ! N'ez eus den evid va frealzi, den ebed !... Pegen reuzeudig ez on ! Ped evid ene va mamm gêz, ha skriv din buan. Kredi a ran ema va halon o vond da vankoud.

Soazig.

Mordiern a ouelas evel eur bugel en eur lenn lizer an emzivadez. A ! mar bije bet aze !... Piou oar pevare ez ay ? Ar bolodou a dreuz an neñv, a zrask hag a laz ; bremaig ez ay gand e genseurted d'an arsaill, mar ne vez ket dalhet, aze, e donder ar hleuz gand an êzenn-voug. Koll a ra fiziañs.

Ar maro a zo en-dro dezañ, e peb leh.

Santoud a ra an douar o krena en-dro dezañ, hag etre diou waskadenn, tud gloazet o yudal.

*
* *

Ar brezel a badas bloaz, daou vloaz, tri bloaz...

Kaer e oa gortoz, ne oa ehan ebed d'al lazadeg.

Red e oa da dorfejou ar bed beza braz evid beza ezomm euz kemend a wad d'o gwalhi.

Beb taol, pa zeue d'ar gêr, Mordiern a wele bepred, gand glahar, beziou nevez-flamm er vered ; gand anoiou all, anoiou mignoned, siwaz ! a astenne o roll, hag a lakee pedi evid an anaon. Da beb ano anvet e save eun tad, eur hoar, eur vamm, he hoof mezer du ganti, hag an iliz a dregerne gand o difonkadeg.

Peogwir e pade keid-all ar brezel kriz, Mordiern ha Soazig a lakaas en o zoñj dimezi.

Er bloavez seiteg e oe rust meurbed ar goañv. Skorn, lammou, divesker torret. Ar vosenn ive a gerzas dre ar vro gand ar maro war he lerh.

An emgannou a yee war wasaad.

Soazig a grene hag a bede.

Fiziañs he-doa.

A-wechou, koulskoude, e teue he ene da gemer aon.

– « O ! » emezi, « lazet e vo ! N'eo ket bet gloazet, med pa vezo tizet... O !... 'Kreiz an tan, noz deiz, heb ehan, mizou a zo. »

Mall oa ganti gweled he Mordiern o tond d'ar gêr. Ar goañv a oa tremenet hag an deliou kenta a zispake e beg ar skourrou. Mall e oa ganti gweled he Mor-diern o tond en-dro : lakeet e oa an devez evid an dimezi.

Mordiern a lavaras dezi, da genta :

– « Ne zimezom ket c'hoaz ! Ker buan e vefen lazet, me ive. »

Soazig, avad, a lavaras dezañ, en eur ruzia :

– « O ! va muia-karet, dimezom evelato. Ma'z eo tonket dit koueza, e kouezi. Med, ma kouezez, me a chomo war da lerh : da ouela, da zerhel soñj ahanout, da lakaad pedi Doue evid da ene, ha da zevel evel kristenien ar vugale a blijjo gand an neñv rei deom. Med ne gouezi ket, ne gouezi ket. Re a fiziañs am-eus e skoazell or Zantez. »

Ne gouezas ket maro war an talbenn ; koueza a reas, evelato, gand eur bolod en e vorzed. Ne oa ket a aon evid e vuhez. Kaset e oe da Bariz, da glañvdi Val-de-Grâce, Pavillon A.K., sal 22. Lezel a reas e ano a-gostez evid eun abadenn : anvet e oe n° 14.

Ar gouli ne oa ket re zon ; ar bolod a oe tennet kuit êz-tre. Ar pezh a ree diêz dezañ e oa ar paour-kêz Soazig, glaharet. Pa glever ez eus unan bennag er hlañvdi, e kav d'an oll ema ar maro o tostaad ; padal, ar vuhez eo, ar yehed eo an hini a dosta. A- bell, an droug hag ar mad a vez an hanter brasoh eged na dint e gwirionez.

An dimezi a oe daleet.

Da ziwez miz mae. Miz ar Werhez a zigaso ar yehed.

Miz mae a yeas e-biou ; ar gouli n'oa ket pare.

Miz even a dremene d'e dro.

Eun devez, ar medisin, pa oa deuet da dal gwele Mordiern, a lavaras dezañ :

– « Gouzoud a rez, mignon, an hini kreñv en-deus greet droug a-viskoaz. Arabad dit eva anezañ hiviziken. Parea a ri, fiziañs !... »

*

* *

Hag ar gouli ne baree ket.

Kaer oa gwalhi ha lakaad lien warni, ar gor-gwenn a vere dioutañ bepred.

An n° 14 a lammarn warnañ an droug-hirnez.

Eun abardaevez, al leanez a zelle outañ, gourvezet war e wele, e ilin war ar penn-wele, hag e benn war e zorn digor.

Selled a ree Mordiern dre ar prenest.

War-dro c'hweh eur e oa euz an abardaez.

Govellou braz Pariz a vogede o ziminaliou uhel. 'Uz da doennou an tiez, dre greiz d'ar siminaliou, Mordiern, marteze, a glaske gweled eun tour dantelezet o pignad sonn d'an neñv. Tour ebed ne baras dirag e zaoulagad ; kloh ebed ne zonas an Añjeluz evel en e barrez. Mond-ha-dond ar gweturiou-dre-dan a groze er baliou. An douar a grene. Peleh edo e Vreiz, sioul d'ar zerr-noz ? Ar parkeier, na glever enno nemed eur hi o harzal war-lerh eur penn-chatal, pe safron skiltr eur c'hwil o vond e-biou d'an diskouarn ?... Ne gleve netra euz ar pezh a gleve e Breiz, ha trouz ar gêr vraz a vire outañ da bedi. E-pad m'edo ar re all o c'hoari 'r hartou e-kreiz ar gambr, eñ a zoñje, a zoñje...

Eur hlañvour en e gichenn a oa krignet gand ar paz. Rohal a ree evid tenna e alan.

Mordiern a zellas outañ. Ar hlañvour, treud evel eun tamm koad, ha liou ar hoar warnañ, a zellas ouz Mordiern :

– « N'em-eus ket mui pell da vond », emezañ.

Bannou melen heol an abardaez a baras dre ar prenest warnañ hag a lakaas e zremm da veza euzuz ker melen ma oa.

Da unneg eur diouz an noz e varvas.

Ha Mordiern a zoñje : « Penaoz emeon-me amañ, e-touez kleñvejou skevent ? »

Evel an noz hag an deiz e oa Mordiern hag ar glañvourien. Ar remañ a oa seh ha disliv hag eñ a oa ruz e benn ; med ne oa ket ruz flour e zioujod ; a-dakadou e oant : war e vuzellou hag e-kreiz e jodou. Maget mad e oant. Kig kriz a veze roet dezo, eul loaiad da beb pred.

O ! Mordiern, ker yah en eur vond euz ar gêr !...

Petra ne baker ket e toullou don an talbenn ? Anoued war-lerh tommder ; a-wechou an treid riellet er pri, ar roched fank a zalher e-pad sizunveziou, ar horvou maro o vreina war an dachenn, ar vosenn a-dreñv !...

Ar medisin a lavare d'al leanez :

– « Ar Breton-ze, an droug-hirnez hel lazo. »

Eun droug, ya ! n'eo ket an droug-hirnez, avad.

*

* *

War-dro ar bemzeg a viz even e oe cheñchet kambr dezañ. Lakeet e oe gand ar re yah, gand ar re a hortoze mond d'ar gêr. Mordiern en em gave mad ; pare oa e vorzed. Eur pennad e oa bet ar paz gantañ. Soñjal a reas e oa taget e skevent. Ne oant ket. Ar paz a oa eet kuit, hag ar pistig a zante a-zioh poull e galon a oa ehanet. Eur pistig paket, emichañs, e-pad an nozveziou goañv :

gedour santel, evid diwall buhez e vreudeur, ne daole ket evez a-walh ouz e yehed. Ha goude-ze, kaset d'ar hlañvdi gand eur bolod en e vorzed kleiz ha lakeet gand kleñvejou ar skevent... N'eo ket souezuz ! Kemend a dud hloazet ; ne vez a-wechou leh ebed d'o lakaad.

Mordiern a zoñje, a zoñje...

Brema e oa yah.

Eun nebeud deveziou c'hoaz, ha d'ar vro.

Ar vro evitañ, a oa Breiz, bihannoh c'hoaz : e barrez, ar gêr, e di.

*

* *

Ar zul diweza a viz even.

Mare ar foenn !... Med poent eo staga gantañ.

Bremaig, a-benn eun nebeud deveziou, e vo er gêr ; da falhad ez ay da di Soazig. – O ! n'eo ket siwaz !... da di he eontr a Gerloagenn an hini eo ! – da di Fañch an Diskraper, da di an Even, da di kalz re all c'hoaz, evid diskouez dezo ne oa ket fallaet re en oll er hlañvdi.

Da greisteiz, pa oant oll ouz taol, ar medisin a dremenas dre o hambr. Al leanez a oa gantañ.

– « Piou ahanoh », emezañ, « a zo gwaz a-walh evid roi euz e wad evid savetei eur zoudard prest da vervel ? Eur harr zo trohet dezañ ; re a wad en-deus kollet evid beva pell amzer ma ne zeu ket eur hristen a galon da roi ar vuhez dezañ gand lod euz e wad. »

Den ne zavas.

Ar zoudarded a zellas an eil ouz egile. Ar medisin a gerzas hag a lezas eun tamm paper war an daol.

Soñjal a reent.

Mordiern a zoñje ive da genta er hlañvour o vond da vervel ma ne rofe den lod euz e wad dezañ, goude-ze e Soazig o hortoz e Kerloagenn.

Mez a gemeras outañ e-unan.

Penaos ? eur hristen ne roio ket lod euz e wad evid savetei e vreur, p'en-deus ar Hrist roet e hini war ar groaz beteg ar berad diweza ?

Dond a ree en e spered an hir-amzer eo bet chomet er hlañvdi. Chom aze astennet war eur gwele, den en-dro deoh, hoh-unan e-pad ma teu kerent ar re all da weled anezo d'ar zul d'abardaez.

Ar zuliou a oa eun hanter hirroh eged an deveziou all. Ar re na zeu den d'o gweled en em vod en eur horn bennag, pe en-dro da wele unan anezo, hag aze, evid kaoud berroh an amzer, en em lakaont da gonta doare ar vro. Teod Mordiern ne oa ket ken hir hag hini ar re all, ha da heul, e vro a chome bepred er-mêz euz ar gaoz.

Ma ro e wad e chomo c'hoaz eur pennad mad er hlañvdi ; ha goude-ze, pa 'z ay d'ar gêr, petra a raio, dinerz, e-mesk ar gouërien all, yah ha kreñv ?...

Ar medisin en-doa lezet eun tamm paper war e lerh, ha sinet gantañ. War an tamm paper 'oa skrivet : « Un volontaire est demandé pour la transfusion du sang, transfusion progressive. Ne sera accepté qu'un soldat complètement guéri, et qui, de plus, n'aura eu qu'une blessure sans gravité pour l'organisme et n'entraînant qu'une infime infusion de sang. – D'ailleurs le volontaire sera examiné préalablement, et son sang analysé. Urgent. »

Mordiern a droe hag a zistroe an tamm paper etre e zaouarn.

Kleved a ree unan o lavared :

– « A ! n'eo ket me a rofe va gwad d'eun den dianav. Marteze d'ar henta dispah e tenno din em hein ? Marteze e rofen va gwad d'eul lank ? Piou oar ? »

Mordiern a ouie ne grede an den-ze nag e Doue nag e diaoul ; eñ avad a grede en eun Doue oll-halloudeg, Krouer an Neñv hag an douar ha kement tra a zo. Dond a ree ive en e eñvor en-doa lavaret Jezuz d'an dud : « Karit hoh enebourien zoken ».

Hag an hini a oa o vervel a oa eur mignon, peogwir e oa eur Breizad, ginidig a Lotei, e-kichenn Pleiben.

D'ar zul d'abardaez, Mordiern a zavas.

Mond a reas da gaoud al leanez.

– « Va hoar », emezañ, « da roi va gwad evid ar hlañvour on deuet. »

Dioustu e oe kaset ar helou d'ar medisin.

– « A ! » eme hemañ, « me a ouie e vije bet eun den katolik bennag, eur Breton, evid roi lod euz e wad. Ar re-mañ eo ar galoneka tud a zo. »

D'an abardaez, dioustu, e oe kement eur berad euz e wad.

Al lun a dremenas.

Goulennet e oe adarre eun den evid roi e wad evid ar Breizad tohor.

Ar meurz a yeas e-biou...

Ne dremenas ket ar hlañvour an noz. Da ziu eur diouz ar mintin, ar paour-kêz Breizad, gand eul leanez en e gichenn, a zantas ar maro tost.

– « Ped evidon », emezañ d'al leanez.

Eur goulou a oa war elum en e gichenn, skoachet outañ gand eun tamm paper seiz, liou glaz en abeg d'e zaoulagad tener.

E benn a oa taolet a-dreñv, e henou digor. Al leanez a hlebie dezañ a vare da vare e vuzellou seh, gand eur bluenn, soubet e-barz eul louzou.

Pa oa diou eur o skoi, e tennas kreñv e alan en eur lezel eun huanadenn hir. Maro e oa.

*

* *

D'ar merher, d'an dihun, Mordiern a lavaras da hini ar gwele 15 :

– « N'eh-eus ket klevet trouz en diri, er mintin-mañ ? Ne reen nemed moredi. »

– « Ar glañvdiourien o tiskenn ar Breton. »

Mordiern a reas e galon eul lamm en e greiz.

Maro oa ar Breton.

Bremaig e vezo devet ar horv gand raz kriz.

Morse ne vez nahet ar gwad kinniget. Mordiern e-noa kinniget e wad ha divennet e oe outañ her roi.

Ma oa bet nahet e wad, e oa gwad fall heb mar.

Mordiern a gomprenas.

D'ar yaou e oe roet e damm paper ruz dezañ da vond d'ar gêr evid eur mizvez.

Ne oa ket e soñj kaoud eur mizvez ; pemzeg devez d'ar muia.

Moarvad e oa klañvoh eged na grede. Kemeroud a reas hent ar gêr, klañvoh c'hoaz e spered eged e gorv.

*

* *

Soazig a oa ouz e hortoz.

E soñj dimezi e oa d'an taol-ze, hag eureuji m'en-dije bet Mordiern pell a-walh da jom er gêr.

Darbet e oe dezi koueza war linenn he hein pa lavaras Mordiern dezi e oa abredig a-walh prezeg euz ar seurt traou-ze... Dizrei a ree ar gaoz diouz an dimezi, beb taol...

Pa houlenne Soazig outañ perag e pellae o eürusted dezo o-daou, eñ a glaske c'hoarzin, med c'hoarzin glaz a ree.

Eur wech muioh e torre e vuhez, hag en taol-mañ, da viken marteze.

Ne lavare mann da zen evid derhel kuzet ar glahar kriz a grigne dezañ e galon.

Nag e houzañve !... Nag e houzañve, ar paour-kêz Mordiern !... Abaoe ma oa dizroet d'ar gêr, e oa eet da Gemper da gaoud eur medisn brudet da lakaad selled piz ouz e wad. Petra en-doa ar medisin lavaret dezañ ? – O ! eur ger, eur ger hepken, a zassone en e benn, evel taoliou morzol.

Petra 'ta ?

– « Alcoolique !... »

Brema e wel sklêr evel ma parfe eun heol en e ene.

Kompren a ra perag n'eo ket bet kemeret e wad – gwad fall !

Kompren a ra perag ar medisin a lavaras dezañ ehana gand an hini kreñv da viken – gwad fall !

An takadou ruz n'int ket eet kuit a-ziwar e vuzellou nag a-ziwar e jodou – gwad fall !

Ar pezh ne ouie ket, eo e oa deuet e skevent da veza taget gand ar gwad fall.

Gwad fall !!... gwad fall !!...

Ha skeudenn e dad a lammaz dirazañ euz donder an amzer dremenet, e dad tarzet gand eur hovad e kraou ar Hroaz-Hent, an tad a roas dezañ e wad brein, e wad devet.

*
* *

Echu e vuhez eüruz !...

Beteg-henn, Mordiern oa bet dispont kaer, e-kreiz an tan, dre garantez evid Soazig. Eur brezelour dreist e oa... Meulet oa bet aliez gand ar vistri hag ouspenn ar groaz a vrezel, ar vedalenn oa deuet, d'he zro, da ficha e beultrin.

– « Pegen lorhuz ne vezo ket Soazig ganin », a zoñje ar paour-kêz ! « Ankounac'haad a raio an devez reuzeudig ma vervas ar gwad em penn ha ma savis va bouhal. »

Mordiern en-doa keuz, keuz braz, glahar zoken. Soazig, an emzivadez, he-doa ankounac'haet dioustu. Kared a ree Mordiern gand he glanna hag he brasa karantez.

Kredi a ree dezi edo an eürusted o tond.

An eürusted a bellaas a-denn-askell, hag ar blanedenn griz, en eun taol kounnar, a droas tu d'o buhez, ker buan evel da bajenn eul leor.

Mordiern a lavaraz da Zoazig :

– « Kerkoulz eo din lavared dit ar wirionez. Va zad en-devez evet e-pad e vuhez ; e wad a oa devet. Gwad va zad a zo em gwazied, gwad kontammet. Me da garo da viken, med echu eo etrezom er vuhez-mañ. Ne vezim ket an eil d'egile ; kemer da bried eur gwaz yah, eur gwaz kreñv. »

– « Biken ! Mordiern, unan a garan, ne garin ket daou ; ma ne vezan ket dit, ne vezin da zen. Med ar hleñvejou a bare d'an amzer-vremañ. »

– « An dra-mañ n'eo ket eur hleñved, peogwir ar gwad eo a zo fall. »

Soazig a zirollas da ouela.

Mordiern en-doa gouzañvet re, gouelet re ; e zaoulagad a chomas seh, med e galon e oa prest da faouta.

*
* *

Hervez eur medisin, gellet en-dije Mordiern chom er gêr. E gleñved a oa a-walh evid miroud outañ da veza dalhet da zoudard. – Neuze e veze kemeret an oll dud heb selled outo. – Ne fellas ket dezañ chom. Petra e vije chomet d'ober er gêr ?... Labourad evid piou ?... labourad evid petra ?... Kerzed d'an tan, ar henta 'r gwella, ha mervel eno gand eun tenn en e benn a oa ar maro a hete abaoe eun nebeud deveziou.

O ! mervel krenn en eur vond d'an arsaill !... Mervel ha beza ankounac'haet gand an oll !... Soñjal er maro a oa e vrasa plijadur. An dra-ze a zigouez gand pep hini, taget gand ar blanedenn griz, ha re wag e ziouskoaz evid herzel.

*
* *

Pa 'z eo torret ar wern, ha dallet ar stur, an den-a-vor a lak e ziouvreh e kroaz war e vruched, hag a zell ouz ar mor.

Ar roeñvou a zo aze e-harz e dreid.

Ne grog ket enno ; ne zell ket outo. Petra dalv ?

Selled a ra ouz ar mor.

An avel a hwez euz ar reter ?

Mad eo.

Euz ar hornog ?

Mad ive.

Euz an hanternoz ?

Kerkoulz.

An avel a gouez ?

Ne vern !

An avel a hwez pe a gouez ; ar vag a harp pe a gerz, ar blanedenn a gas anezi.

Ar sturier a zo dihalloud.

Dour, leun an ehonder.

N'ouzer ket war-du peleh ez eer.

Or hendadou a ziskouez deom, en o skeudennou, bagou ar zent o vond heb gouel, bountet gand Doue. Ar sturier zo er penn a-raog, ha gand e ziou askell digor, e kemer nerz an avel. An êled o heñche.

Digouezoud a ra ez eus eur skeudenn askelleg war diaraog or bag-ni. Eun êl... pe an Ankou.

An dour e kement tu.

Lestr ebed ne bar. An noz a ziskenn.

Ar sturier en em led evid kousked, e-pad ma kerz ar vag war gein skeduz ar mor, dindan bolz arhantet an neñvou ha lagad an Aotrou Doue, gand ar fiziañs e savo d'an dremmwel, eul lestr pe eur beg douar, pa vo dihunet gand ar goulou-deiz.

*
* *

Evel ar sturier, Mordiern a oa kollet gantañ stur e vuhez. Ne ouie ket war beseurt tu e kerze. Pe eun êl pe an Ankou a heñche bag e vuhez ?

Ne oa ket nehet.

Gwasoh eged ar sturier, heti a ree beza heñchet gand an Ankou, ha taolet ha brevet war reier gouez eun aot dianav.

*
* *

Mordiern a houlennas mond d'an tan.

Reuz a oa e miz gouere, er bloavez triweh. An hañv a oa tomm ruz ; ne veze ket kavet dour evel ma kared. Hag ar medisin a vire outañ eva hini kreñv ha gwin zoken ! – Daoust ha goap pe betra a ree outañ ? – Chom heb eva gwin ? da vervel gand ar zehed p'edo nerz ar zoudarded e-barz ar boutailloù ?... A-wechou e choment peder eur warn-ugent heb tamm. – Ha ma ne vije ket bet gwin da eva ?... Penaoz chom yah e-kreiz ar hwez fall a zave euz breinadurez ar horvou maro, ma ne vije ket bet a hini kreñv ?...

Mordiern a gendalhas da eva ; eva 'reas gwasoh eged a-raog evid ankounac'haad e hlahar eun abadenn.

A-wechou e lamme d'an arsaill hanter-vezo. Ar bolodou a hwitelle en eur vond e-biou heb toulla e lèr dezañ.

– « Gwir eo », a lavare ar re all, « bez' ez eus eun Doue evid ar re vezo. »

Eun Doue 'zo evid an oll, evid ar re vezo evel evid ar re all, rag an Doue Oll-halloudeg a zo eun Doue a druez.

Mordiern a echuas ar brezel, gand ar re all, heb beza bet krabiset goude-ze gand eur bolod zoken. Ma ne lazas ket ar brezel e gorv, e hlozas anezañ don, hag e lazas anezañ en eur hiz. Gand naon an deve- ziuoù divoued, gand yenijenn nozveziou ar ged, ha gand ar gwad mezvier a oa ennañ, ar paour-kêz soudard en em lakaas da eva... da eva...

Pa zeuas diouz talbenn an emgannou d'ar hazarn, a-barz beza kaset d'ar gêr, ne chomas ket eur zizunvez heb tremen an hanter anezi er prizon.

– « Ar mab war-lerh an tad ! »

Mouez ar gwad !... ar ouenn !...

*
* *

Eur wech deuet d'ar gêr evid mad, hag an tiegez ?...

An tiegez ?...

E ! Labourad a reas eur bloavez hanter ha goude e lakaas anezañ e gwerz !

Ne gaver ket an aour a-dammou evel ar vein ha red eo kaoud evid mezvi heb ehan.

An tiegez oa bet Soazig en he soñj dond da wreg ennañ, gwerzet evid lonka !...

Ne oa ket eun tiegez braz ; paeet e oe an hanter euz e dalvoudegez ha ne oa ket dizle.

An arhant a oe strewet du-mañ du-hont, ha Mordiern, ar gwaz ker fur, ker karadeg, ker madelezuz, a gerzas dre ar vro, en eur houlenn chistr, a-wechou labour, da veva evel eul lank.

*
* *

Ne oa ket bet galloudeg a-walh evid terri, laza en e galon engalv ar ouenn. Gwad an tad a verve ennañ, a vounte anezañ hag e vougas.

Evid echui

An istor-mañ a zo bet kontet en eun ostaleri e gar Lomaria-Berrien. An hini a gonte anezi ne oa ket ouspenn tregont vloaz. Eun dremm euz ar re gaerra, gwechall, d'e ugent vloaz. Brema eo taget gand ar gwasas kleñved a zo... gand kontamm ar boeson.

Daoulagad glaz a oa en e benn, deuet da veza briz ha dourenneg, buhez ebed enno.

Ar re her selaoue a zoñje :

– « Ma n'eo ket eun druez !... Eur vuhez torret evel hini Vordiern... »

An ostizez a houlennas :

– « Eur banne gwin brema evid netra n'eo ket re, evid beza diduet ahanom. »

Eur voutaillad hini koz a oe lakeet dirazañ.

Ne chomas ket pell leun. Gwerennad war-lerh gwerennad, e tiskennas ar gwin.

Penn an den a zeuas da veza ruz-tan.

An ostizez a houlennas :

– « Petra eo deuet Soazig da veza ?... »

An den a zavas e ziouskoaz evel n'en-divije ket gouvezet :

– « Ha Mordiern ? »

– « Mordiern, e dad a dorras e vuhez dezañ heb gouzoud dare.

Brema ema o redeg bro evid heulia e blanedenn, planedenn e dad. Eun devez e lakaas en e benn dond d'ober eun droiad da vro e gavell. Ne chomas ket 'hed an hent evel e dad. Dond a reas d'e barrez evid diskouez d'an oll torfejou spontuz ar vezventi villiget. Ne oa ket bet anavezet dioustu gand re ar barrez. Eun devez marteze, evid heulia e blanedenn, penn-da-benn... planedenn e dad, e tarzo evel eur hi war lez an hent, pell. Med ne vezo ket laeret, m'hen tou ruz, ha warnañ ne vezo kavet lizer ebed. Med perag 'ta ? Na mamm, na tad, na kar ne vezo ouz e hortoz, na mab ebed evid pokad dezañ a-barz mervel. Mad a reas chom heb dimezi. Eur gwalleur eo ar vezventi ; gwasoh c'hoaz eo lakaad er bed-mañ bugale barnet.

– « Eur heuz a zoug en e greiz. »
– « Ar heuz da veza chomet heb faouta e benn d’an hini koz, an hini a reas ar reuz. Dibennet e vije bet d’e dro, pe kaset d’ar galeou ha peoh a vije bet diwar e benn.

– « Doue a bardono dizesper kriz ar mezhvier, deuet da veza, gand mezventi e dad, gwalleürusoh eged eur hi klañv. »

– « Ha peleh ema brema Mordiern ? » a lavaras adarre an ostizez. E-leh respont, an den a gerzas prim er-mêz, en eur vralla, ouz e heul merhed yaouank gar Lomaria a oa deuet da zelaou.

An den a gemeras hent an Uhelgoad.

An abardaez a ziskenne.

Ha merhed koant ar marhadour koad, merhed dibikouz ar marhadour ed hag ar pennherezed a drape hag a drape, heb ehan, evel rod ar Veill Nevez, a-raog mond d’o zi.

Med toui a rejont ne vije ket bet o fried eur mezhvier. Kentoh e vijent chomet heb dimezi.

Bennoz da Zoue ! ma vez fur ar merhed e Lomaria, ker fur e vez ar wazed, hag eno evel e leh all, ez a ar vezverien war rouesaad. Ma karfe an oll senti ouz lod anezo, ez afe dioustu d’an traoñ ostaleriou ar vro. N’eus ezomm ebed da gas an ostaleriou d’an traoñ. Med eva nebeutoh a zo red pe – n’eo ket an ostaleriou – med ar ouenn, med Breiz eo a yelo d’an traoñ.

A vare da vare
Eur banne ‘zo yahuz,
Va zad a lavare :
Daou a zo kataruz.

*
* *

An den yaouank a gontas an istor-mañ e gar Lomaria a harpas c’hoaz e kroaz-hent an Uhelgoad ha Montroulez. Eva ‘reas eno ive evid netra gand eun danevell all. Erruet en Uhelgoad, e oa mezo-dall. Krabanou an archerien a gouezas warnañ heb dale. Med kas a reas an archerien da gousked ; dispaka ‘reas e gontell, kounnaret.

Antronoz, tud Lomaria a lennas war an “Ouest-Éclair” al linennou-mañ : « En Uhelgoad, eun den, anvet Youenn Mordiern, ginidig euz ar barrez, a oa mezo-dall. Tennet en-deus e gontell war an archerien. Kaset eo bet d’ar prizon ».

Soazig ne lennas ket al linennou-ze. He Urz a vire outi lenn ar hazetennou ha trouz ar bed a varve e toull dor al leandi. An nozvez ma’z eas Mordiern d’ar prizon, e chomas pelloh eged m’oa boaz da bedi en he hambrig, evid digas bennoz an Aotrou Doue war he muia-karet.

D’ar bemzeg a viz meurzh 1924.

